Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 30 МАРТ, 1989 ШУ. ★ № 38 (7696). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

•

ЛаьрхIар кхоачашду

«Грозтрубопроводстрой» треста коллектив республике дикагIчарех цаI я. Цунна къаьхьа тешал деш да гIишлон организацешта юкъе цо цахаддаш социалистически яхье хьалхара моттигаш йоахаш хилар.

Хьинаре болх баьб треста коллективо карарча шера хьалхарча шин бетта. ПланагIа 4318 эзар сома балхаш де дезача, цо чакхдаьхад 4457 эзар сома маьха тайп-тайпара балхаш. Къаьста дукха низ даIбеннаб цо Тенгиз — Гурьев — Астрахань — Грозный яха мехкдаьттапровод юллача а наха чуIе фусамаш хьалъеча а.

— Планал совгIа даь балхаш 139 эзар сома маьха да, — аьлар укхазарча планово-экономически отдела бс лхлТ.чоо. болхлочо Т. Лебедевас. — Царех 85 эзар сома маьха дараш тхоай треста низашца даьд оаха, вожаш — подрядчикий новкъосталца.

Март бетта декхарех а дика лоархIаю треста коллектив. ХIанзле а кхоачашдаьд цо дикка дукхагIдола технико-экономически хьокхамаш.

Деша дай бац

Ховш ма хиллара соахка геттара эсала болх бир республикерча дуккхача гIишлон предприятешца. Цар гаьнна кхоачашйинзар паччахьалкхен планашн социалистически декхарашн.

Цу тайпарча предприятех цаI я «Чеченингушстройматериалы» яхача объединена чуйоагIа № 1 йола гIишлон материалий комбинат. ДIадаха шу во чакхдаьккха хиларал совгIа, чIоагIа мела лел укхазара гIулакхаш карарча шера а. Хьожаргда вай хьалхарча шин бетта итогашка. Цу юкъа 520 эзар сома маьха товарии продукци арахеца а маьхалъяккха а езаш яр комбината коллектив. ХIаьта укхаза хьаь продукци лийрхIачох 55,4 процент мара хиланзар!

Кхы да веларгволаш дац март беттара хьал а. Укх дисача деношка ма даггара тохабелча а, комбината коллектива 219 эзар сома маьха продукци хьае мара низ тоъаргбац. ХIаьта планага хьежача из 80 процент а хилац. Кховзткъа эзар сом гаргга декхар комбинатах хьоарча р г х и л а р а х цхьаккха шеко яц.

Геттара тIехьаюсаш я А. Мутушеви С. Нальгиеви керте латта кирпишки кIири арахеца цехаш. Ди тIехьа доккхагIа хулаш доагIа цар планаца хийрабалар.

МалагIаш да тIаккха комбината коллективо ишттa ледара болх бара бахьанаш? Уж дукха да. Цкъа-дале, цехашка латта оборудовани ше юаргйола ха йиа яьннай, дукха да кулгашца хьаде деза балхаш, нонагIа нах дIабувл предприятера. Керда хьаэцараш дукхагIча даькъе гаьннара хьаккхувла безаш ба. Масала, хIара Iурра комбинатера автобусаш ух Суворов-Юрте, Кади-Юрте, Шалаже, Сержень-Юрте, кхычахьа. Зехьа дов доагор, балха ха, лохлу наькъ къахьегама дисциплина, лакхлу балхашка дIадодар. ХIаьта комбината кулгалхой цоге сулхьаш миссел бахьанаш а доахаш «хьарцача ворда» тIа багIа лаьрхIа ба.

СССР халкъа депутаташ харжара йолча окружной хоржамий комиссешка

Нохч-ГIалгIай АССР-гара СССР халкъа депутаташ харжарах бола ХОАМ

Территориальни хоржамий округашка гIолла:

№ 396 йола Грозненски территориальни хоржамий округ

Харжархой спискашта 247 630 гражданин юкъе вихьавар. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 204 704 харжархочо. Депутаталла кандидата тIехьа кхаж тессар 168978 саго, депутаталла кандидата духьала — 35724 саго, ши бюллетень нийса йоацаш лаьрхIар. СССР халкъа депутаталла хержав **ХАДЖИЕВ Саламбек Наибович,** «Грознефтехим» яхача НПО генеральни директор, КПСС член, вахаш ва г. Грозне.

№ 397 йола Гудермесски территориальни хоржамий округ

Харжархой спискашта 238 273 гражданин юкъе вихьавар. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 221504 харжархочо. Депутаталла кандидата А. А. Айдамировна тIехьа кхаж тессар 157278 саго, депутаталла кандидата А. А. Айдамировна духьала кхаж тессар 58822 саго. Депутаталла кандидата Р. М.-З. Супьяновна тIехьа кхаж тессар 52185 саго, депутаталла дандидата Р. М.-З. Супьяновна духьала кхаж тессар 163915 саго. Округе гIолла 5404 бюллетень нийса йоацаш лаьрхIар.

СССР халкъа депутаталла хержав **АЙДАМИРОВ Абузар Абдулхакимович,** яздархо, КПСС член, вахаш ва Ножай - Юртовски района Мескеты яхача юрта.

№ 398 йола Сунженски территориальни хоржамий округ

Харжархой спискашта 221 072 саг юкъе вихьавар. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 199282 харжархочо.

Депутаталла кандидата С. Ю. Гайтамировна тIехьа кхаж тессар 94187 саго, депутаталла кандидата С. Ю. Гайтамировна духьала кхаж тессар 99315 саго. Депутаталла кандидата Х. Г. Галаевна тIехьа кхаж тессар 87552 саго. Депутаталла кандидата Х. Г. Галаевна духьала кхаж тессар 105950 саго. Округе гIолла нийса йоацаш 5780 бюллетень лаьрхIар.

Долче, № 398 йолча Сунженски территориальни хоржамий округе гIолла оттаваь хиннача шин кандидатех цхьаннена а тIехьа мел боагIа кхаж тессабац, уж СССР халкъа депутаталла хержа а бац.

«СССР халкъа депутаташ харжарах долча» Закона 61-ча статьяга хьежжа, цу округе ши бутт чакхбалалехьа цIаьхха а хоржамаш дергда.

Къаман-территориальни хоржамий округашка гIолла:

№ 668 йола Ленински къаман-территориальни хоржамий округ

Харжархой спискашта 87009 саг юкъе вихьавар. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 71815 харжархочо. Депутаталла кандидата М. М. Болтаевана тIехьа кхаж тессар 26677 саго, депутаталла кандидата М. М. Болтаевана духьала кхаж тессар 41634 саго. Депутаталла кандидата З. В. Сазонована тIехьа кхаж тессар 36865 саго, депутаталла кандидата З. В. Сазонована духьала кхаж тессар 31446 саго. Округе гIолла нийса йоацаш 3504 бюллетень лаьрхIар.

СССР халкъа депутаталла хержай **САЗОНОВА Зоя Владимировна,** Грозненски производственни швейни объединене комплектовщица. КПСС член, яхаш я г. Грозне.

№ 669 йола Заводской къаман-территориальни хоржамий округ

Харжархой спискашта 45537 саг юкъе вихьавар. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 37636 харжархочо.

Депутаталла кандидата А. И. Анисимовна тIехьа кхаж тессар 22782 саго, депутаталла кандидата А. И. Анисимовна духьала кхаж тессар 13277 саго. Депутаталла кандидата Л. Б. Магомадовна тIехьа кхаж тессар 11652 саго, депутаталла кандидата Л. Б. Магомадовна духьала кхаж тессар 24407 саго. Округе гIолла нийса йоацаш 1577 бюллетень лаьрхIар.

СССР халкъа депутаталла хержав **АНИСИМОВ Александр Иванович,** СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически завода цеха начальник, КПСС член, вахаш ва г. Грозне.

№ 670 йола Октябрьски къаман-территориальни хоржамий округ

Харжархой спискашта 63461 саг юкъе вихьавар. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 51567 харжархочо.

Депутаталла кандидата тIехьа кхаж тессар 52945 саго, депутаталла кандидата духьала кхаж тессар 8622 саго.

СССР халкъа депутаталла хержав **СУХИНИН Владимир Юрьевич,** Грозный яхача станце локомотивни депо машинист, КПСС член, вахаш ва г. Грозне.

№ 671 йола Старопромысловски къаман-территориальни хоржамий округ

Спискашта юкъевихьавар 51623 саг. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 43760 харжархочо.

Депутаталла кандидата З. Х. Магомадована тIехьа кхаж тессаб 14193 саго, депутаталла кандидата З. Х. Магомадована духьала 27839 саго кхаж тессаб. Депутаталла кандидата Е. И. Немцевна тIехьа кхаж тессаб 25910 саго, халкъа депутаталла кандидата Е. И. Немцевна духьала 16182 саго кхаж тессаб. Округе гIолла бокъо йоацаш лаьрхIай 1728 бюллетень.

СССР халкъа депутаталла хержав г. Грозне вахаш вола **НЕМЦЕВ Евгений Иванович,** «Электроприбор» завода наладочни участка бригадир, КПСС член.

№ 672 йола Грозненски юрта къаман-территориальни хоржамий округ

Харжархой спискашта юкъевихьавар 62073 саг. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 58334 харжархочо.

Депутаталла кандидата тIехьа кхаж тессаб 48359 саго, депутаталла кандидата духьала 9973 саго кхаж тессаб. Бокъо йоацаш лаьрхIай шиъ бюллетень.

СССР халкъа депутаталла хержав г. Москве вахаш вола **ГОВОРОВ Владимир Леонидович,** СССР граждански оборона начальник, СССР оборона министра заместитель.

№ 673 йола Ачхой-Мартановски къаман-территориальни хоржамий округ

Харжархой спискашта юкъевихьавар 64271 саг. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 58885 харжархочо.

Депутаталла кандидата Л. Захаевна тIехьа кхаж тессаб 36403 саго, депутаталла кандидата Л. Захаевна духьала 20835 саго кхаж тессаб. Депутаталла кандидата Л. Ф. Толмачевана тIехьа кхаж тессаб 18250 саго, депутаталла кандидата Л. Ф. Толмачевана духьала 38988 саго кхаж тессаб. Округе гIолла бокъо йоацаш лаьрхIай 1647 бюллетень.

СССР халкъа депутаталла хержав Ачхой - Мартан яхача юрта вахаш вола **ЗАХАЕВ Лечи,** Ачхой - Мартановски района «Лермонтовский» совхоза механизированни отряда начальник, КПСС член.

№ 674 йола Назрановски къаман-территориальни хоржамий округ

Харжархой спискашта юкъевихьавар 63177 саг. Кхаж тессар 60730 харжархочо.

Депутаталла кандидата Д. А. Богатыревана тIехьа кхаж тессаб 23540 саго, депутаталла кандидата Д. А. Богатыревана духьала 36453 саго кхаж тессаб. Депутаталла кандидата М. Ю. Дарсиговна тIехьа кхаж тессаб 35044 саго, депутаталла кандидата М. Ю. Дарсиговна духьала 24949 саго кхаж тессаб. Округе гIолла бокъо йоацаш лаьрхIай 729 бюллетень.

СССР халкъа депутаталла хержав Малгобекски района Керда Редант яхача юрта ваха **ДАРСИГОВ Ювсапа Мувса,** Малгобекски района «Алханчуртский» совхоза бригадир, КПСС член.

№ 675 йола Наурски къаман-территориальни хоржамий округ

Харжархой спискашта юкъевихьавар 74508 саг. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 67030 харжархочо.

Депутаталла кандидата тIехьа кхаж тессаб 45066 саго, депутаталла кандидата духьала 21826 саго кхаж тессаб. Бокъо йоацаш лаьрхIай 138 бюллетень.

СССР халкъа депутаталла хержав г. Грозне вахаш вола **ФОТЕЕВ Владимир Константинович,** КПСС Нохч - ГIалгIай обкома хьалхара секретарь.

№ 676 йола Ножай-Юртовски къаман-территориальни хоржамий округ

Харжархой спискашта юкъевихьавар 67064 саг. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 61607 харжархочо.

Депутаталла кандидата Б. Бегоевана тIехьа кхаж тессаб 29840 саго, депутаталла кандидата Б. Бегоевана духьала 30009 саго кхаж тессаб. Депутаталла кандидата Н. Н. Боршевна тIехьа кхаж тессаб 26663 саго, депутаталла кандидата Н. Н. Боршевна духьала 33186 саго кхаж тессаб. Округе гIолла бокъо йоацаш лаьрхIай 1756 бюллетень.

Цу тайпара, № 676 йолча Ножай - Юртовски къаман-территориальни хоржамий округе гIолла оттаваьча кандидатех цхьаннена а тIехьа эшаш бола кхаж тессабац, уж депутаталла хержабац.

«СССР халкъа депутаташ харжарах» долча Закона 61-ча статьяга хьежжа, цу округе гIолла ши бутт балалехьа СССР халкъа депутат харжара керда хоржамаш дергда.

№ 677 йола Урус-Мартановски къаман-территориальни хоржамий округ

Харжархой спискашта юкъевихьавар 56472 саг. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 45188 харжархочо.

Депутаталла кандидата Джанар - Алиевна духьала хьа кхаж тессаб 12211 саго, депутаталла кандидата А. Я. Джанар-Алиевна духьал 32384 саго кхаж тессаб. Депутаталла кандидата Х. Э. Дудуговна тIехьа кхаж тессаб 2842 саго, депутаталла кандидата Х. Э. Дудуговна духьала 41753 саго кхаж тессаб. Депутаталла кандидата Л. Д. Магомадовна тIехьа кхаж тессаб 14558 саго, депутаталла кандидата Л. Д. Магомадовна духьала 30037 саго кхаж тессаб. Депутаталла кандидата М. С. Мусхаджиевана тIехьа кхаж тессаб 6340 саго, депутаталла кандидата М. С. Мусхаджиевана духьала 38255 саго кхаж тессаб. Депутаталла кандидата А. С. Сулеймановна тIехьа кхаж тессаб 8397 саго, депутаталла кандидата А. С. Сулеймановна духьала 36198 саго кхаж тессаб. Депутаталла кандидата С. Я. Эльмурзаевана тIехьа кхаж тессаб, 502 саго депутаталла кандидата С. Я. Эльмурзаевана духьала 44093 саго кхаж тессаб.

Цу тайпара, оттаваьча ялх кандидатех цхьаннена а тIехьа эшаш бола кхаж тессабац, царех цхьаккха а СССР халкъа депутаталла хержавац.

«СССР халкъа депутаташ харжарах» долча Закона 60-ча статьяга хьежжа, окружной хоржамий комиссе лаьрхIад шин кIира далале дукхагIа голосаш хиннача шин кандидаташта тIехьа кхаж тоссаш, керда хоржамаш де.

№ 678 йола Шалински къаман-территориальни хоржамий округ

Харжархой спискашта юкъевихьавар 71786 саг. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 69146 харжархочо.

Депутаталла кандидата тIехьа кхаж тессаб 59879 саго, депутаталла кандидата духьала 9242 саго кхаж тессаб. Бокъо йоацаш лаьрхIай 25 бюллетень.

СССР халкъа депутаталла хержав г. Грозне вахаш вола **ЭСАМБАЕВ Махмуд Алисултанович,** Нохч - ГIалгIай паччахьалкхен филармоне балета артист, парте вац.

РСФСР-гара № 7 ЙОЛЧА ГРОЗНЕНСКИ КЪАМАН-ТЕРРИТОРИАЛЬНИ ХОРЖАМИЙ ОКРУГА ОКРУЖНОЙ ХОРЖАМИЙ КОМИССЕ

РСФСР-гарча № 7 йолча Грозненски къаман-территориальни хоржамий округа окружной хоржамий комиссе участкови хоржамий комиссей протоколий кIийлен тIа оттадаьд: харжархой спискашта юкъевихьавар 2367336 саг. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 2141381 харжархочо. Депутаталла кандидата тIехьа кхаж тессаб 1900760 саго, депутаталла кандидата духьала 240366 саго кхаж тессаб. Нийса доацаш лаьрхIад 255 бюллетень.

№ 7 йолча Грозненски къаман - территориальни округе гIолла СССР халкъа депутаталла хержав **СУХАРЕВ Александр Яковлевич,** СССР Генеральни прокурор, КПСС член, вахаш ва гор. Москве.

КПСС ЦК, СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТЕ, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК

КПСС Центральни Комитета, СССР Министрий Совета, ВЦСПС а ВЛКСМ ЦК а 1988 шера СССР экономически социальнии дегIаяра Паччахьалкхена план кхоачашъяра тIехьа йоаржаьча Ерригсоюзни социалистически яхьа итогашка а хьежжа, котъяьннаргаш лаьрхIай КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС-и ВЛКСМ ЦК карара кара тела ЦIе Байракх а луш:

ГОРОДАШ

РСФСР гIолла: Краснодарски мехкара г. Анапан, г. Новороссийски, Свердловски областа г. Асбест, Башкирски АССР-а г. Баймаки г. Сибайи, Калининградски областа г. Балтийски, г. Гусеви, Ленинградски областа г. Бокситогорск, Московски областа г. Воскресенск, Кемеровски областа г. Гурьевски г. Топиши, Ульяновски областа г. Димитровград. Дагестански ста г. Гурьевски г. Топиши, Ульяновски областа г. Димитровград, Дагестански АССР г. Избербаш, Калужски областа г. Кирови г. Обнински, Рязански областа г. Кораблино, Читински областа г. Краснокаменск, Липецки областа г. Лебедянь, Ленгорсовета г. Петродворец, Владимирски областа г. Суздаль;

Украински ССР гIолла: Днепропетровски областа г. Желтые Воды, Житомирски областа г. Новоград-Волынский, Винницки областа г. Хмельник, Львовски областа г. Червоноград;

Белорусски ССР гIолла: Мински областа г. Гродное г. Солигорски;

Узбекски ССР гIолла: Ферганcки областа г. Коканд;

Казахски ССР гIолла: Кустанайски областа г. Рудный;

Грузински ССР гIолла: г. Поти;

Молдавски ССР гIолла: г. Оргеев;

Латвийски ССР гIолла: г. Даугавпилс;

Киргизски ССР гIолла: Омски областа г. Джалал-Абад.

ГОРОДСКОЙ РАЙОНАШ

г. Москва Бабушкински, Баумански, Волгоградски, Гагарински, Киевски, Кировски, Перовски, Советски, Сокольнически районаш; г. Днепропетровска Жовтневый район; г. Киева Ватутински, Дарницки, Ленинградски, Радянски районаш; г. Львова Ленински, Радянски, Шевченковски районаш; г. Севастопола Ленински район; г. Бреста Ленински район; г. Гомела Советски район; г. Алма-Ата Московски район; г. Вильнюса Октябрьски район.

ЮРТАРА РАЙОНАШ

РСФСР гIолла: Калмыцки АССР Черноземельски район, Якутски АССР Абыйски, Момски районаш, Горно - Алтайски автономни областа Усть - Кански района; Красноярски мехкара Енисейски, Краснотурански районаш; Приморски мехкара г. Артем, Михайловски, Партизански районаш; Ставропольски мехкара Новоселицкий район; Усть-Ордынски Бурятски автономни округа Нукутски, Осински районаш; Липецки областа Добрински район; Магадански областа Омсукчански район; Чукотски автономни округа Иультински район; Мурмански областа Кольски район; Оренбургски областа Адамовски район; Ростовски областа Константиновски район; Сахалински областа Анивски район; Тамбовски областа Бондарски район;

Украински ССР гIолла: Черновицки областа Путильски район;

Казахски ССР гIолла: Семипалатински областа Таскескенски район;

Киргизски ССР гIолла: Иссык-Кульски областа Тонски район.

1607 объединеней, предприятей, колхозийи совхозийи, гIишлон, Iилма-тохкама, проектнии кхыйолча организацейи учрежденейи, отраслашта юкъера Iилматохкама комплексай коллективаш, царна юкъера 746 СССР ВДНХ йола Ерригсоюзни Сийлен улга тIа а йоаккхаш.

Марийски АССР-и Кировски области — РСФСР Нечерноземни зоне автомобильни наькъаш дахкара енна хинна заданеш толамца кхоачашярах.

КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС-он ВЛКСМ ЦК-аси партийни, советски, профсоюзни, комсомольскии боахамей организашта тIадиллад парте XXVII съезда, КПСС XIX Ерригсоюзни конференце решенешца кулгалдеш, общественни вахаре дIахо демократизаци яра гIулакхаш кхоачашде, производствана кулгалдара къахьегамхой шерра юкъеоза декхарийла а еш. Ерригсоюзни социалистически яхье дакъа лоацарий теркам тIабахийта беза 1989 шера СССР экономически социальнии дегIакхувлара Паччахьалкхен план а бIарчча хьанйцача шийттaлагIча пятилетка заданеш а кхоачашъяра. Общественни производства эффективность дегIаяра, ресурсаш кходара, къахьегама производительность дегIадара темпаш сихъяра, Iилматехнически прогресс, поставкай дисциплина телха ца яра, халкъа эша товараш хьаделга совдаккхара, баха нах кхачан продукташца дикагIа Iалашбаран бытовой гIулакхаш даран, чуIеш йолча фусамашца уж Iалашбара холуш дола толамаш дахара, унахцIена экологически хьалдара тIаберзабе беза яхье баьннарий низ.

Социалистически яхьа демократически лардаш — къахьегамхойн коллективаши шоай лоIамагIа, творчески, хьашт хинна дакъа лацара принципаш чIоагIъе еза, администрировани елген заорганизованность хулген нийсдалийта йиш яц. Биззача боарамагIа пайда эца беза боахам лелабара кердача элементех, боахама расчетах, самофинансировани ярах, коллективнии арендни подрядах — яхь дегIайоалаяра, яхье баьннарий кхоллама потенциал гучаяккхара, производства ше визза да хилара наха кхетам балар духьа.

Предприятешкен организацешкен йолаш йола премировани яра система социалистически яхьа итогашца ювзаенна хургйолаш вIаштIехьадаккха деза, ма могга айе еза дикача, тешаме болча къахьегама моральни престиж, инициативеи новаторствои къоабалъе.

КПСС Центральни комитета, СССР Министрий Совета, ВЦСПС-и ВЛКСМ ЦК Ерригсоюзни социалистически яхье котбаьннараш дег тIара даькъала а бувцаш, шоаш дог-тийша хилар хьахьокх 1989 шерен а бIарчча пятилеткен планаш кхоачашъяраи тIехкхоачашъяран шоай низ а знанеш а дIалургхиларах, вай Даьхе экономически социальнии прогресса наькъагIа дIахоIоргхиларах.

ЕРРИГСОЮЗНИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ЯХЬЕ КОТБАЬННАРАШ

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР-е ГIОЛЛА

КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС-и ВЛКСМ ЦК карара кара тела ЦIе Байракх а луш, СССР ВДНХ йола Ерригсоюзни Сийлен улга тIа яьхай коллективаш:

1. «Грозтрубопроводстрой» яха треста, г. Грозный.
2. «Шелковский» яхача, Ленина орден лелаеча паччахьалкхен племенной завода.

КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС-и ВЛКСМ ЦК карара кара тела ЦIе Байракх еннай коллективашта:

3, СССР 60 шу дизара цIерагIча, «Оргтехника» яхача Грозненски производственни объединенена.

4. Урус-Мартановски района, И. В. Мичурина цIерагIча Къахьегама ЦIеча Байракха орден лелаеча совхоза.

5. Ермоловски механизированни лесхоза.

СССР оборона министра *ПРИКАЗ*

1989 шера 28 март №117 г. Москва.

СССР Герзашцарча Низий мугIарашкара эскара гIулакх деш хинна ха яьккха бола военнослужащеш запасе дIабахийтарахи 1989 шера апрель-июнь бетташка гражданаш эскаре гIулакх де аргIанара тIахьехарахи.

«Массава эскаре гIулакх де декхарийла хиларах» долча СССР Законага хьежжа приказ лу:

1. Советски Эскарера, ТIема-Форда Флотера, доазонцареи чурчеи эскарашкара 1989 шера апрель-июнь бетташка эскаре гIулакх деш йилла хинна ха яьккха бола военнослужащ запасе дIабахийта.

2. Укх приказа цхьоалагIча пункте бийца бола военнослужащеш запасе дIабахийтарца дувзаденна, Советски Эскаре, ТIема-Фордан Флоте, доазонцареи чурчеи эскарашка гIулакх де йилла ха дIаяхьа 1989 шера апрель-июнь бетташка тIабехача дийнахьа 18 шу дузаш бола, гIулакх дара тIехьа баха бокъо йоаца, хIаьта ишттa тIехьа бахара бокъо дIаьнна ханал тIехбаьнна бола гражданаш тIахьеха.

3. Приказ ерригача роташка, батареяшка, эскадрильяшка, кеманта дIакхайкаде.

СССР оборона министр арме инарал Д. ЯЗОВ.

ХЬАЛХАРА МОТТИГ ЯЬККХАЙ

Дог . гIоздоаккха хоам кхаьчар укх деношка сигнализаце Грозненски дистанце коллективага: 1988 шера бригадаштеи участкаштеи юкъе лаьттача Ерригсоюзни социалистически яхье СССР машиннаькъа министерстваи болхлой профсоюза ЦК-ас яьча итогегIа хьалхара моттиг яьккхай, А. И. Михайлюка кулгалдеча бригадо.

Регионана меттел берригача халкъа боахама а машиннаькъа транспорто ца хаддаши лерттIен болх бар, пассажираш дIа-са кхувлара, мухь дIа-са кхахьара, ма дарра аьлча доагор, бийдал, материалаш, кхачани вештеи товараш дIа-са кхахьара болх бар ший балхах тийша долга дика кхетаду бригадо. Из диц ца долийташ укх шера хьалхарча квартале а дика хьокхамаш доахаш хьайоагIа цун коллектив.

А. УЛАЕВ.

ПЛАНАЛ СОВГIА

Юхь кIай йолаш гIоргба кхоана хоржамий участкашка Горячеводски буругдеттара балхий управленена чуйоагIача № 177 йолча буровой бригада къахьегамхой. План 1000 метр йолаш, хIанзле 1200 метр кIоарга бурув техад цар.

— Тха оамал я хIара буровойх шиа цIи туллаш. Масала, № 177 яр, «Правобережная» яхаш я, — аьлар УБР-а планово-экономически отдела начальника З. Кузьминас. — Ший гIулакх дика довзаш, коллектив керттера декхараш кхоачашдара тIаерзае ховш саг ва буровойна керте латта А. Кагерманов. Март чакхбала кхы а кIира да, хIаьта цо кулгалду коллектив апрела чотагIа къахьегаш я.

Дукха ха яц № 177 йола буровой дIаоттаяь. Юххьанца довзаш доацача хьалашка болх беш массахана хала хул. Дале а, укхазара болхлой мело е Iемабац.

— Кагерманова бригадах санна дикадар ала деза «Ястребиная», аьнна, цIи тиллача № 141 йолча буровой коллективах а, — аьлар З. Кузьминас.

Во тIакхаьчараш цхьаь бутаргбац!

МАГIАЛБИКЕ ХИННА ХАТАР

Сийлахь-боккха Даймехка тIом хиннача хана МагIалбико а МагIалбике баьхача наха а лайна Iазап вай мехка а республике а дика дагадоагIаш да. Уж хинна хала денош дагадохийташ я городе дIачуводдача, наькъаш вIашагIкхеттача лакхача постамента тIаоттаьь йола «тридцатьчетверка». ТIема машина къулбаседа-малхбузегахьа, Моздок йолча оагIорахьа йирзача санна латт — циттара, тIалаташ, йоагIаш яр фашистий бронированни армада.

Укх деношка МагIалбике эттача хатарах уйла еча хана керта чу доагIа уж дагалацамаш. Аз алар духьа яхац — хатар, бокъонца дола хатар из доландаь ях, бакъда, нах бовнза а цIий Iодаханза а дола хатар да из. Нохчийчен лоаман районашка эттача хьале да укхаза долаш дар: лаьтта Iотакхар, Iочудахар, Iаламо къухье Iочукхухьаш латт бIарчча улицаш, иштта лоаман босенашкара нах баха бIарчча районаш. Лоаман дукъ шин оагIорахьа — къулбаседа - малхбузенгахьен къулба - малхбоаленгахьен «декъалуш» латт.

...МагIалбике лаьтта Iочутакхар тахан, е селхан, е 10 шу хьалха а доладенна хIама дац. Къаьстта укх шера бIаьстан замалахьа дукхагIа Iочутекха даьлар лаьтта. Къаьнача МагIалбика территоре тIа цIаьхха дукха токхамаш хилар, лаьтта из хIанз а тIехь Iочутакхаш латт. ЧIоагIа кхераме хьал эттад Картофельни, Пушкина, Суворова, Чапаева, Вознесенски яхача района участкашка. Лаьтта Iочутакхаш латтача зоне 355 совгIа цIа нийсденнад. Дехача цIеношка вахаш ва 2 эзар совгIа саг.

Геттара чIоагIа йохаяь я паччахьалкхен нах баха сектор а. «Малгобекнефть» яхача НГДУ балансе хинна 256 квартира йохаяьй, из бахьан долаш чуIе фусамаш йоацаш мехкдаьттахой 530 дезал бисаб. Цу ведомстве 200 совгIа квартираш я ширача хана денз даьча цIеношка, хIаьта кхы 400 дезала езаргья керда фусамаш.

Долче, хIанзехьа а 3 эзар совгIа саг, е 1021 дезал, тIехь ца доаккхаш, арабаха безаш ба. МагIалбике фусамий резервни фонд яц, е хургья аьнна хIама а дац, бахача наха лаьрхIа хьалъеш йола гIишлонаш кIеанга я, тIаккха иштта вIаштIехьдаргда из чоалхане гIулакх?

Городе хинна зенаш цу тIа кхоачалуш дац. Къаьнача городе йохаяь больница, Чкалова цIерагIа йола клуб, геттара еха а йохаш латташ а я №№ 3, 6, 13 йолча школай здании, Iохарцар кхерам болаш я типографичуйола помещени.

Дукхача моттигашка наькъаш-дохар бахьан долаш сецай транспорт. Картофельни яхача участке итташ метраш бIоаххала никъ а 6—7 метр гаргга лаьттагIа Iочубахаб. Цу тайпара хьал эттад Кутузова цIерагIча участке а.

Наьха цхьаькха цхьа бала а ба — лаьтта Iочутакхар бахьан долаш, йохаьй лаьттан кIалхIара коммуникацеш. ХIанзлехьа уж 30 процент совгIа йохаьь я. Бахача нахан производстваштен хица, газаца, электроэнергеца ешйола Iалашо ханна лаьрхIача схемаех ю. ТIеххьара лаьтта Iочутакхар бахьан долаш, 314-миллиметрови водопровод йохаяьй. Хий доацаш бисаб Къаьнача городе, Бековичи яхача поселкера Вознесенке кхаччалца баха нах. Из бахьан долаш, хий доацаш йисай укхаза мел йола промышленни предприятеш а «Кавказ» яха совхоз а.

МагIалбике бахача наха тIаэттача хатарий список кхы а дукха дIахо ювца йиш я. ХIана аьлча, хIара денна кхы а зе деш, лаьтта Iочутакхаш латтандаь. Цу мел долча хатарех цхьаннех белггала ала ловра сона, нах бахача моттигашта — Пседаха, СоагIапчена, Инаркъена, Чкалова цIерагIча поселка, Вежарий яхача юрта, иштта кхыяраштa кхерам тIалоаттабеш долчох. Токхамаш хий чудолча резервуарашка кхоачаш латт, ши-кхо метр мара царна гаьна дац уж. Нагахьа санна, уж токхамаш ца совце, цу вай лакхе мел йийцача юрташкен МагIалбикен бахаш бола наха хий доацаш бусаргба.

...Укх тайпара хьал эттад МагIалбике а, районе а. Ала доагIа, геттара хала дола хьал. Цу лакхе дийцачул чIоагIагIа цецвоаккхаш я районни кулгалхой позици.

КПСС горкомон горисполкомон деш дар техкача, гучадоал: цхьаккха тайпара хIама хьалха даь а дац е хIанз деш а дац.

Горисполкома председатела Б. Б. Манкиева кадар кхетаде йиш я: «Хатар тIаэттача наха ссудаш дала йиш йолаш дац тхо — цу гIулакха лаьрхIа районага ахча а дац, шаьрача аренга баха Iоховшабеча наха яла гIишлон материалаш а яц...», — йоах цо.

Б. Манкиев горисполкоме керда саг ва дукха ха яц иа горисполкома председатель вола. ХIаьта йолаш йола проблемаш кIира хьалха хьахинна яц, уж дукхача хана денз города а района а хьалхашка лаьтта я. Уж проблемаш къоастаяр духьа йилла яр шаьрача мелле Керда город, амма из гIулах ахнаькъа тIа сецар — Къаьнача МагIалбике бахаш бола дукхагIа бола нах тишача, чухарцар кхерам болча цIенолгашка баха бисар.

Iаламо хатар даьча дукъа босенашка хьежача, хаттар отт, моттигерча экологена дукхагIа зе хьано даьд-хьогI токхамаша е «Грознефть» яхача объединене болхлоша — укхаза болх беш болча промысловикаша, буровикаша, транспортникаша, аьнна.

Дукъа босенашка урагIа а пхоргIа а нефтепроводашта лаьрхIа даьха каналаш да, низ болча бульдозераша аьхка гуннаш латт, Iо а кхайса, мукх юаш яда аьшка трубаш, тайп-тайпара механизмаш. БIаьсти лоа дашаро хьаIовча хиво кIоаргийн хьагучайоах мехкдаьттахоша йита лараш, цунца цхьана этта хала хьал кхы а чIоагIдеш.

Этта хьал дукха аттагIа хила мегар, мехкдаьттахоша доагтIача бесса, ший ханнахьа, шоаш пайда ийцача лаьттана рекультиваци яь хиннаяларе, гаьнаши кIотаргаши дIаегIа хиннаяларе, шоаш даьха хинна кIоагаши траншеяши дIайинкъахиннаяларе.

Амма, цу даькъе цхьаккха тайпара хIама даь а е деш а дац. ХIанз а тIехьа Малгобекски районе Iаламо къэзазе деш латт. Тхо дIа мел ихача наькъашка, дIа мел хьежача, гуш дар керда даьха кIоагаши ораши, дешача лайвой делхача догIаши къоарг-ду уж, цунца цхьана лаьтта эрозни, токхамаши хилийтара таронаш а луш.

Цхьаккха тайпара кхетае йиш йолаш яц «Грознефть» яхача объединене кулгалхоша цу гIулакха лаьца позиц. Царгара района чIоагIа эша гIо-новкъостал дийхача, 20 цIа даларал совгIа, кхы шоай гIо-новкъостал де таро яц аьнна, жоп делар цар. Итташ шерашка цу лаьттагIара «Iаьржа дошув» даккхарах пайда эцаш ма йий объединене, хIаьта а, шоай болхлошта гIо дара пIелг пIелгах тоха лаьрхIа бац цун кулгалхой,

А. САДУЛАЕВ.
тха спец. корр.

СУРТАШ ТIА: Къаьнача МагIалбике а нах бахача района моттигашка а Iаламо даь зенаш.

Новкъостал ду

Балха ди чакхдоалаш латтар. Болхлой боалабеш йоагIа гIишлони промышленни организацешта гIулакх деш йола автобусаш гараже юхаухар. ПАП — 5 территоре тIа дукха нах бар. Начальника эксплуатаце хьакъехьара заместитель Б. Албакое дIатIавахар хIаьтта хьакхаьчача водитела.

— Виктор, — аьлар цо Белоусовга, — хетаргахьа хьа Ножай-Юрта районе командировке вахавезаргва.

— Маца? — хьаьттар вокхо.

— Тахан-м вахавезаргва. Доагор хьаэцаргда Iа, механик хьожаргва машинага.

Бохийташ болча водителашта хайтар цхьайолча юрташка токхамаш даь, дукха цIенош а кхыйола гIишлош а йохаьйга. Нах чубаха цIенош доацаш, ара юкъе бисаб. ХIанз бераш, боккхий нах, кхалнах юрташка, поселкашка хьабоалабе беза, цар гаргара нах болча хургболаш.

— Оашош а ма кхетадой оаш, вайгара новкъостал доацаш шоашта могаргдац царна иштта дIабаха, — аьлар Албакова. — Из тIехьатетта йиш йоацаш хIама да. Цудухьа тахан 20.00 сахьат даьлча пхи автобус югаргья хатар хиннача районашка Белоусов Виктора, Гринько Николайс, Довлетмерзаев Идриса, Янарсаев Ахьмада...

Шин дийнахьа лаьрхIа бахийтар уж, тIаккха цар метта кхыбараш гIоргба.

Иллача ханна дIаяхар автоколонна, кхерамзлен воккхагIвола инженер Авторханов Нурди керте а волаш. Авторханов цига чIоагIа эшаш вар. Водителаш цу моттигашка хьалхагIа хиннабале а, хIанз цигарэ наькъаш дохадьдар токхамаша. Из хьалха а ваьнна, никъ боахаш вар.

Цу сарахьа «Чечингавтотранс» территориальни производственни объединене распоряженегIа хатар хиннача районашка яхийтар 15 автобуси 12 грузовики.

№ 1436 йолча автоколонне соцадир Ножай-Юрта эггара дикагIбола водителаш бахийта. Цига баха раьза хиннараш дукха бар. Партийни организаце секретара Р. Дзулгаева хала юхабаха бийзар дукххабараш. Хьалхарча дийнахьа боккха мухь кхухьача машинаща бахийтар водителаш Джаутханов Мохьмад, Ахмадов ХIарон, Изрипов Лечи, Бубаев Муьса, Матаев Беслан, Тахтаров Увайс.

Грознен Гудермесен автотранспортни предприятеша пхиппха автобус яхийтар Ножай-Юрта, хIаьта № 1570 йолча автоколоннас — ялх грузовик.

Машинашкен автобусашкен хьежаш бар юрташкара нах. Цар кхерамза йолча моттигашка дIабигабар боккхий нах, бераш, кхалнах. Мебель, гIишлон материалаш тIайоттар ЗИЛ-аш тIа, КаМаЗ-аш тIа. Бортовой машинаш тIа детта дIакхухьар доахан, жа.

БIарг вIашка ца булаш къахьегар водителаша лоамашкара хIамаш шаьрача юрташка Iочукхуьаш. Токхамаш совцаш дацар, тIехь тIехьа дукхагIа хулар доха цIенош, кхыйола гIишлош, чубаха фусам йоаца нах.

18 март тIакхоачаш Ножай-Юрта яхийтар 60 машин.

20 марта эггара дукхагIа токхамаш хиннача Центорой, Энганой, Шуане яхийтар дукха машинаш.

№ 1737 йолча автоколонна кулгалхоша хIамаши гIишлон материалаши кхухьаргйолча бортовой машиний балха график оттайир. Цу предприятера хIара дийнахьа цига болх беш я 13 марта денз пхиппха машин. Доккха баркал дайтад хатар хиннача наха шоашта новкъостал деча водителашта Гулевский Вячеслава, Айдаев Заурбека, Дзейтов Султана, Насипов Алика, Магомадов Саид-Селима.

Района кулгалхой Центойца, Шуанаца, Энганойца бувзам лоаттабе йиш хургйолаш «Чечингавтотранса» предприятешкара райисполкомо яхийтай массехк автобуси «газики».

Токхамаш соцаш дац. ХIара дийнахьа Грознера хатар хиннача районашка ух итташ машинаш. Объединене кхайкаьй хатар хиннача наха ахча гулдара фонд. Ножай-Юрта районе новкъостал дарга дIа мел додар шийна хьатIанийцад «Чечингавтотранс» объединене.

С. АБДУЛАЕВ.

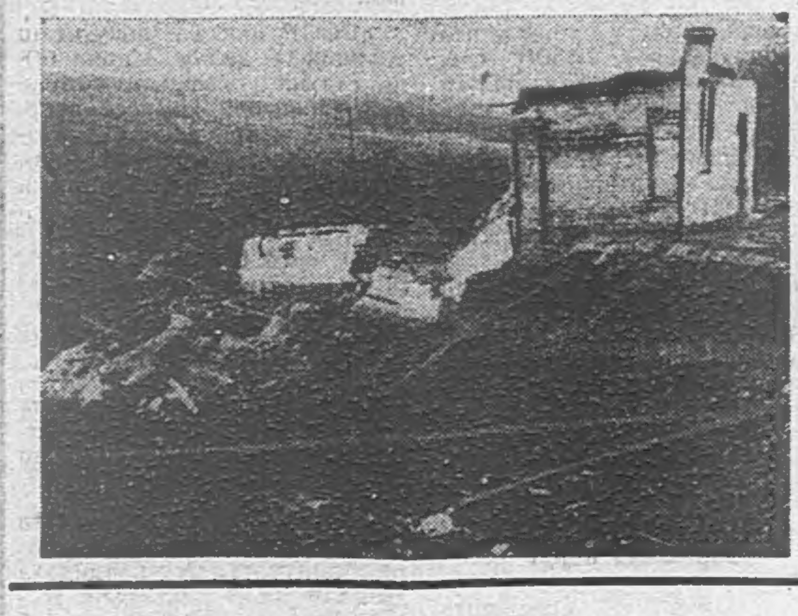

Къона вале а, «Грознефтемаш» яхача заводе дика производственник хиларах тарра, белгалваьннав токарь Хантиев Бадруддин. ТIаьнллача декхарех дика лоархIавеш хиларца даьккхад цо завода йоккхача коллективе сий. Укх пятилетка шерашка план, социалистически декхараш тIеххоачаш ца деш цхьа бутт дIабахийтац цо. Цунна тешал деш да, масала, укх шера январа-февраля планаш 10 процент тIехххоачашъяь хилар. ХIаьта ший сменни задани 115 процент кхоачашъю цо.

Советски эскаре гIулакх даь ваьнначул тIехьагIа, 1985 шера укх заводе балха воагIа Хантиев. Цу шерашка массехк сменни говзал кара-

ДИКА КЪАХЬЕГАМХО

ерзаяьй цо. Цудухьа моллагIа бахьан а нийсденна цехера саг балха ца воагIаш висача, цун участке дIа а этта къахьегачарех ва из.

— Балха хьавена вале, дерттIа болх баь чуваха веза, — йоах Бадруддина, — болх бар, сога хьаттача, хьа а вена юха чувахар дац. Шийниз ца кхобар, хьадечох дог лазар, новкъосташта, эшача метте гIо дар да.

Ала деза, цу тайпарча нахах из ше хилар. ДукхагIча даькъе, из оамал цунах ялар бахьан долаш сий ду цун коллективо.

Дукха ха я халкъа дружина заводе вIашагIъелла. Общественни порядок лораеш, дисциплинеи организованносте чIоагIъеча лоархIаме дакъа юкъехкхуь цо. Цу юкъе дика дакъа лоац Б. Хантиева а.

Ший аргIанара ха хьатIаэттача дежурстве аравоал Бадруддин, хIаьта цо цIена кхоачаш а ду ший декхараш. Цкъа шийцарча дружинникашцара хьа а къаьста, цхьаь хьавоагIаш вар из. ЦIаьхха цхьан подъездега араваьлар корта бохабу малар менна веха ши зIамига саг.

— Сабардел, — аьлар царех цхьанне, — из цIе повязка, хьай пхьарсагIара хьа а яьккхе, хьайолла са пхьарсах, ца йолле оаха таIазар дергда хьона.

Бакъда, духьалъотта лаьрхIар Бадруддина. Цо сиха уйла йир де дезачоа. ЧIоагIо йир фуннагIа даь а, уж шиц саг дIа ца вахийта. Ший пхьарсагIара повязка хьа а яьккха, цхьаннена пхьарсах дIайолла эттар из. Из даьше воаллашехь, цIаьхха кадай пхьарс хьовзабаь, зIамига саг шийгахьа хьатIаверза а ваь, ма даггара шоллагIчоа дIатIатехар цо. ТIаккха шоллагIвар вежар. Кхыча дружинниекий новкъосталца цун вIаштIехьа даьлар, беха нах вытрезвителе дIачубала. Иштта кхы а дукха зуламхой лувца карагIдаьннад цуьна.

Цехе къахьегамен технологически дисциплина телхаерашца машар бац цо. Ала деза, укх тIеххьарча хана цу тайпара бараш геттара кIезигбеннаб, аьнна. ХIаьта, дукха ха йоаццаш корта бохабу малар менна станока йисте дIаотта эхь цахетараш а нийслора. ХIаьта, хIанз цу тайпара хIама нийслац цехе.

Дукххача совгIаташца белгалваьккхав Б. Хантиев дика производственник хиларах. Цунна тийннай сийлен грамоташ премеш. Цу совгIаташа кхы а дикагIа къахьега ше декхарийла велга шаьра кхетаду цо.

М. ЧАХКИЕВ.

БIАРГАСА САННА ЛОРАДЕ!

Советски Iаьдала хьалхарча законодательни актех яр сийлахь-воккхача Ленина язъяь «Россе халкъий бокъонех йола Деклараци». Цу тIа тержественно хьакхайкадора царизмо лелаяь моастагIала а низ-Iоткъам бара а эхь дола политика халкъашта юкъе тешам хилара гуччахьарча, дог-цIеначa политикаца хувцилга. Советски правительствос деррига дуненна хьалхашка дIечхайкадир: хIанзчул тIехьагIа къаман хьакъехьарча дун политика кертера принципаш хургья халкъий нийсхо а суверенность а, ший яхела да хила цун бокъо хилар, къаман а къаман-дина а совленаш, доазув увттаделга дIадоаккхаш хилар.

Ленински къаман политика детIаяра керттера башхало хилар экономикана интернационалистски принципаш юкъеяхьар. Экономически детIадаьхкача къамаша тIехьабисараштa новкъостал дора. ДетIаяьхача советски республикаша, керттерча даькъе эрсий пролетарнато а деш, шоашта цхьаккха аьттонаш а ца лехаш, даим гIо дора. Ма дарра аьлча, юкъарсоюзни боахама политика а хинна дIаэттар из, эрсий халкъа карагIдьнна доккха хIама хилар цох.

Вай мехкарча халкъаша вежарашка деча новкъосталах коттIортолга а еш, нохчийн гIалгIайн капитализм юстара а йита, социализме кхаьчар. ХIанз Нохч-ГIалгIайче Российски Федерацена чуйоагIа детIаена республика я, кхыча автономни республикашца цхьана перестройка наькъа тIа яьнаьй из, ший экономика а культура а детIакхувл цо.

Советски къамаша шоайла цхьана гIулакхаш леладелга республикаша а къаман областаша а материальни духовнии маьхаленаш дIа-кхетилга тIа-тIа чIоагIлу. Масала, мехка халкъбоахама системана эзар тайпара юкъейода Нохч-ГIалгIайчен экономика.

Мехка массе мийингера хIара дийнахьа вайцига хьаухийт оборудовани, бийдал, гIишлон материалаш, юртбоахама техника, халкъа эша товараш. Вешта аьлча, вайцига даьккхача а чакхдаьккхача а мехклаьтта хIара тоннаша, хьаьяча станокаца а двигателаша а, кхедаьча ялата хIара пунтара ахха Нохч-ГIалгIайчен болхлой, колхозхой, интеллигенце интернациональни къахьегам хинна ца Iеш, дукххача къамех латтача вай боккхача мехка производственни коллективай къахьегам а ба. Шоай аргIан вай республика предприятеш, колхозаш, совхозаш мехка паI йолча халкъбоахама комплекса звеньяш я. Вай заводий продукци дIакхухьийт Советски Союза дукххача моттигашка, хIаьта иштта доазол дехьарча мехкашка.

Из иштта дале а, укх тIеххьарча хана кепайоазоно, радиос а телевидене а дукхагIа дувц къамаша шоайла леладеча гIулакхашта юкъе нийсьлуча, теркал ца еш йита йиш йоаца фактех. Масала, Конституце дIадехараш телхадеш тоъал дукха моттиташ нийсъеннай г. Грозне! халкъа депутатий Совета горисполкомо енна бокъо йоацаше митингаш яьй, националистически къамаьлаш дьъл. Саббаре дIаулла йинча, цхьаболча ораторaша яххача бесса, мишта ала йиш я: «Нохч-ГIалгIай халкъ цамогаш да», «цун хир хоалдаьд», «цун цхьаболча викалаша халкъа хьашташ лехкад». Цу тайпара кIал кIийле йоаца аьлдиташ кхы а дукха дувц.

Цунца дувзаденна аз кхета ца деш цхьаьола дукхха хIамаш дус: фуд дехкар, хьанга дехкад из? Къамашта юкъерча гIулакхех дувцача хана цу тайпара хьадагадеххар дувца йиш яц, цу даьсача хабарех алхха зе мара даргдац. Дукххача кхыча халкъаша санна, нохчашен гIалгIашен иштта а боккха бала харцо лайнай сталински диктат тIалаьттача шерашка.

Шаьра ховш ма дий, митингаш, собранеш, дукххача наха дакъа лоаца кхыйола мероприятеш оттаьча порядкагIа чакхъяха езилга, тIаккха царна духьала вала цхьанне бокъо яц: паччахьалкхен е общественни организацей, гIулакхаш тIарча наьха ... е къаьст-къаьстача граждании. Бисултанова а цунна тIехьабаьнна лелача кхычар а кхетаде сел хала хIама дац из. Боккъалдар аьлча, аз а дукххача кхычар а теркам тIабахийте ладувгI экологически дешаех. Iалам лорадара динза даргдоацачох, республике хьаIайна социальни а культурни а проблемаш къоастаяра де дезачох митингашка дувцачунга.

В. И. Ленина хьехамах коттIортолга а еш, КПСС XXVII съездо, XIX Ерригсоюзни партийни конференце чIоагIа теркам тIабахийтар парте кадрови политике интернационалистски принципаш чакхъяхара дешашта. ХIанз эшар фуд аьлча, из да республика халкъий вахаре хинна Iалаьмате доккхий хувцамаш лерргагIа теркалдар. ДагадоххарагIа аьлча, республике даим даьхача къамех аппарат вIашагIйоллара лелаяь принцип 20 — 30-ча шерашка, хьаштдале, 60-ча шерашка нийса хинналe, хIанз из иштта я оалалургдац сога. «СССР-е къамашта юкъера гIулакхаш леладелга эргалаьккха тоадара» хетаяь КПСС ЦК Пленум кийчъярца бувзабенн а ч а КПСС Центральни Комитета соцам тIа белгалдаькхад: «...Проблемаш хьаоттаеча а уж къестаеча а инициатива карара ца ювлийтар, общественни сакхетаме хулача процессел партийни организацей практически болх тIехьабусаш хилар дIадоаккхилга, социализм кердаяккхара первигача халкъа гIулакха тIехь боккъонца авангардни позицеш лувцилга лоархIаме да».

Сийлахь-боккхача Даймехка тIема шерашка, кхыдола а къамаш санна, цхьаккха бахьан доацаш шоай мехкагIа даьхача нохчийн гIалгIайн халкъаша беза мах теххар. Сталина личноста культа цIенхаштта критика а яь, парте практически гIулакхаш чакхдаьхар нийсхо юхаметтаоттаяра, немецко-фашистски гIаьрахошта гIо дарах Iобахийтаб, аьнна, нохчаштен гIалгIаштен тIакхелла хинна бIехa цIи дIаяьккхад, хIаьта 1957 шера 9 январе Нохч-ГIалгIай АССР юхаметтаоттайир.

Укхаза хаттар отт: вай боккхача дезале цхьаккха халкъ дий сталински къаман политика къахьа чам ца бовзаш, цо тIаоттадаьча туржаIах чакх ца доалаш? Эрсий кIалхарбаьннабий-хьогI Сталина а Бере а лелаяьча харцонех, цар тIалоаттабаьча балех? Бакъдар вай дувце, цхьаккха халкъ, цу даькъе эрсийдар а кIалхардаьннадац цар унзарча машино ца оаташ! Масала, сталински режимо хIалакбир эрсий ахархой, пролетариат, эрсий интеллигенце толаштIбола викалаш, шийна хеттача тайпара хийцар эрсий философски а культурни а ганзаш, лелхийтар киназаш, мах баь варгвоаца историе кхыдола памятникаш.

Лоацца аьлча, сталинщинага доал хиннача шерашка Iаьмате йоккхий халонаш, бала лайнаб эрсаша а украинцаша а, гуржаша а белорусаша а, казахаша а латышаша а, дукххача кхыдолча халкъаша а. Долче, уж шоайла вIаши духьала уттаде гIертар, цхьа халкъ шоллагIчунна бехк дIатIабехка гIертар истореца тарлуши интернациональни доттагIал чIоагIдара гIо деши дац. Вай мохк — вай юкъара цIа, хIаьта вай дерригаш цхьана даха дезаш а да.

«Укх тIеххьарча хана, — белгалдаьккхар XIX Ерригсоюзни партийни конференце, — вайна воашта бIаргадайнад къамашта юкъерча гIулакхий проблемаех малагIа шодамаш хул. БIаргаса санна лораде деза вай халкъий вошал а доттагIал а».

Дукха ха йоаццаш вай хиннача духовни а социальни а исторе эггара нийсагIа йоацача вIащдухьалех цаI — саго Iоаьвча нравственни потенциал, адамлен юкъарча нормашта, халкъий-къаман традицешта юкъера вIащдухьале, вокх оагIорахьа — политически конъюктура, боахама декхараш, административни кампанеш моралал тIех лархIар.

Доалаш-доалаш адамлен юкъара категореш а мораль а керттера хилар кхетадеш доагIа вай. Цу нийсача наькъа тIа довлара доккха гIо дир адамлен юкъара маьхаленаш а моральни нормаш а классови хьаштел тIеххиларах йола ленински уйла М. С. Горбачева дагайохийтарах.

Цхьабакъда, «классови хьашташ» массе хIамал тIехда, яхаш мел дукха зе даьд политически интриганаша а бе-беча хьакимаша а. Цар уттайора морала шоай ведомственни нормаш, маьхалений приоритеташ, бакъдолчун критереш. ХIа аьнна шоай хIама телха ма телххинге а, шоашта цхьа пайда бе дагадехача — цу тайпарча наха цу сахьате дагайохар классови принцип. Цудухьа геттара нийрча яьккхай цар из, теоретически а практически а нийса доацаш леладаьча хIамаех IоцIеньянза яргIйоацача а дIакхоачаяьй.

КПСС ЦК февральски (1988 ш.) Пленуме М. С. Горбачева аьлар: «Вай культура уникальни белгало — из дукххача къамех латташ хилар. Цох дукха дувц вай, цунга дIаIемад, бакъда, хетаргахьа, цун мах бе Iемадац... Из — эггара халагIча тохкамех чакхдаьннача вай вошала а гаргалон а ларда... Къаман культурашта юкъера бувзамаш дIахо шердара, уж шоайла йаьхий яра, айяра а тоаяра а массе тайпара гIо де деза вай».

Цу дешаша цIаьхка а хьаькъ тахан вай дувцар дувцанза дардоацаш долга, хIана аьлча национализм а шовинизм а къамашта юкъера духовни гаргалол чIоагIъяра, царна юкъера барт тоабара новкъарле еш я.

Дунен тIа геттара дукха доттагIий ба вай мехка, уж гIадъух вай толамаш даьхача, вай гIулакх лерттIа лелаш хилча. Бакъда, кIезига бац вайна дика хилча халахетараш, перестройка толар кхерараш. ТIеххьарбараш халкъий доттагIал дохаде, цунца цхьана советски нах перестройка экономически а социальни а проблемаш къоастаяра тIера а баха гIерт.

Къамашта юкъерча гIулакхий культура теоретически а практически а функцеш — СССР-е даха къамаш а халкъаш а шоайла вIаши гаргадигар, цар вошал а шоайла леладу гIулакхаш а чIоагIдар, къамаш лархIа нах Iомабар керттера хIама лоархIаш я. Из геттара а лоархIаме да дукха къамех болча наха къахьегача коллективашка. Интернациональни а идейно-политически а кхетам балара опыт Iоаяьй «Красный молот», «Электроприбор» заводий, «Грознефть», «Промавтоматика» объединеней партийни организацешка, дукххача кхыча моттигашка. Цига къаьстта терко ю бе-беча къамех бола нах юкъебола бригадаш хьаяра, интернациональни доттагIала клубаш вIашагIйоххара, болхлой династеш язъяра, кадрови болхлошта а специалисташта а кагирхой тIачIоагIбара.

СССР халкъий доттагIал бIаргаса санна лорадар — вайх хIаране сий дола декхар. ХIаьта кхы дола гIулакхаш леладераш ший халкъа дика ца дераш ба. Из дIакхетаде деза.

Б. КОДЗОЕВ.
Л. Н. Толстоя цIерагIча Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университета воккхагIвола преподаватель.

НАХ ТЕРКАЛБАЦ

Гудермесски района «Дружба» яхача совхозе я геттара аьрдагIа бугIа. Из дорхъенна хьайзача, цо водар де тарлу. Из доахана юкъе я. Ше дIайийхка латтача мушо е гIабо из соцаергья аьнна тийша Iе йиш яц. Цо цкъа тохаелча дохадергда долла хIама а.

Керда шу долалуш корзагIъяьннача цо коа наIараш йохайир, шурий фляга Iомохкайир, корах теха кизгаш дохадир. Цох чIоагIа нах кхер, къаьстта доаркаш. Цох озалуш болалу уж доахан детта.

БугIо цхьа водар дале, из цхьан къаьсттача помещене оттаяйтаре бакъахьа яр совхоза кулгалхоша.

— ХIанзалца саг мича лозаваьв цо, хIана хет хIанз цо нах лозабергба, аьнна, — йоах бригадира С. Джамалдаева.

Цо йохаяьрашта метта кхы а чIоагIагIа йола наIараш ергIай, — аьлар цо.

Хьайбаш леладераш леткъаб цу хьакъехьа совхоза директорга И. В. Ивановга, профкома председателга А. А. Абубакаровга, кхыметтел парткомага а. Бакъда цох хьахинна хIама дац. БугIа ше хьалхалаьттача я, нах кхера а беш. Цо кизгаш дохадьча корех мух чухьекхилга мара хувцадена хIама дац.

Фермана гонахьа а доахан фега арадоахача моттиге а ушалаш эттача санна хотта ба. Дояркашта, скотникашта цох а вокхох а бала хул.

С. МИЛАНОВИЧ.

ХАЛКЪАША ЛАЙНАЧА БАЛЕХ БАКЪДАР АЛА

ХАДЖИ-МУРАТ ИБРАГИМБЕЙЛИ,
ИСТОРИЧЕСКИ IИЛМАИ ДОКТОР

ХIанз мехка къаман регионашка хулаш латта процессаш кхетаяра, цига гучалелхача негативни хIамай овлаш мичара хьадоагIа хара цар истори, хьалхагIа хиннар, цу даькъе сел дукха ха йоацачча хана хиннар а, довзанца дардац. Цох хIама ца оалаш Iер — йола вIашдухьаленаш теркал ца еш йитар.

Тахханалца дувца доагIаш дар дувцац Къулбаседа Кавказа республикай а областий а историех, белггала аьлча 45 шу хьалха хинначох. Цу хана Сталина а цунна гонахьарча гIозаро а цу регионашка даьхача халкъашта духьала конституцеца тарлуш йоаца акцеш чакхъяьхар, вешта аьлча къаман политика керттера ленински принципаш эггара гIажагIча тайпара толха а еш.

Дувцар да 1943—1944 шерашка шоаш баьхача лаьттанашкара ара а баьха нохчий, гIалгIай, балкхарой, къоаршой, гIалмакхой, кхыдола халкъаш низагIа Казахстане, Средни Азе, Якуте, Красноярски Алтайски краяшка, Новосибирски, Томски, Тюменски областашка, Сахалине, Таймыре, Заполярье Iодахийтарах, уж къаман паччахьалкхелах дахарах.

Цу тайпара къиза низ бара факташка кIоаргга а бакъдолчун дух тIа доалаш а ца хьежача, цу халкъий историех бакъдар ала йиш яц. ХIаьта бакъдар сенах латт аьлча, из латт халкъашта шоаш баь боккха тийша болх Сталина, Бере, НКВД а НКГБ а цу хана хиннача кулгалхоша мехка кхерамзле лораяра баьб, яхаш хиларах. Цудухьа цар лаьрхIа араяьккха хиннай, масала, Нохч-ГIалгIай, Черсий - Балкхарой АССР-шка, хIаьта иштта Карачаевски автономни областе «тешаме доаца хьал оттарах» йола харц тезис. Цу республикашка а областе а эттача хьало ЦIеча Эскара тылана «кхерам» тIатувс, яхаш хабараш арадоахаш хиннад, хIаьта вай эскаро цу хана, ховш ма хиллара, Къулбаседа Кавказера фашистски гIаьрахой лелхабаь ца Iеш, Правобережни Украина а мехка кхыйола районаш а оккупантех мукъайоахаш латтар.

Нохчийн гIалгIайн цIенбаь Iобахийтара еш хиннача операцена кулгалде 1944 шера 20 феврале лаьрхIача поездаца Грозне кхаьчар Бери а цун заместителаш — инарал-полковник Кобулов, эскара инарал Серов, НКВД канцеляре начальник инарал-лейтенант Мамулов, кхыбараш. 23 феврале автономни республике баьха берригa нохчийн гIалгIайн цу станце товарни поездашца Къулбаседа - Малхбоален Казахстанен Киргизен Iобахийтар. 1944 шера 22 марта СССР Лакхехьарча Совета Президиума УказагIа Нохч-ГIалгIай АССР дIа а яьккха, Грозненски область хьайир. Кертгерча Кавказски довкъанца илла республика къулбехьен-малхбузен лоамий дакъа Грузински ССР Душетски а Казбегски а районашта юкъедахар. Цул совгIа, дIаяьккхача республика керттерча ворхI района райцентрех кхыйола цIераш техкар.

ЦIенбаь Iобахийтар бIаьш шерашка Дагестански АССР Ауховски Хасавюртовски районашка баьха 30 эзар гаргга нохчий а, хIаьта из яр нохчий халкъа этнически группа — аькхий (ауховцаш). Ауховски районах Новолакски аьнна, цIи тиллар.

Цул а хьалхагIа, 1943 шера 2 ноябре массехк сахьат далалехьа Джегута яхача машиннаькъа станцера Малхбоалехьа Iобигар Карачаевски автономни областе мел баха нах (70 эзар гаргга саг). Города Карачаевсках (1944 шерага кхаччалца г. Микоян-Шахар яхаш яр из) кхыйола цIи тиллар, хIаьта 1957 шера 8 январега кхаччалца Клухори яхаш а яр. Грузински ССР-а юкъедахача областа докхагIа долча даькъах хьахилар Клухорски район. 1944 шера 4 сентябрерча Грузински ССР Лакхехьарча Совета Президиума УказагIа къоаршой баьхача ерригача моттигех гуржий цIераш техкар.

1943 шера декабрь чакхбоаллаш 230 эзар гIалмакхо (Сийлахь-боккхача Даймехка тIема фронташка латташ хинна 20 эзар сагагара дIаиккхача) цхьан дийнахьа Сальск яхача машиннаькъа станце хьагул а ваь, хьайбаш дIа-юха кхувлача вагонашца мехка малхбоален районашка Iовахийтар.

Цу акцена кулгалдеш вар, цул хьалхагIа Элисте вена хинна Серов. Калмыцки АССР дIаяьккхар, хIаьта цун лаьтташ дIадийкъар Астрахански, Ростовски, Сталинградски областа. Степной, аьнна, цIи тиллар город Элистах, улусий (районий) гIалмакхой цIераш эрсийчарца хийцар.

Къоаршой, гIалмакхой, хIаьта цул тIехьагIа нохчийн гIалгIайн хIалакбаь ваьлча, Бере а НКВД, НКГБ гIолларча цун гIозаро а репрессеш дIайолайир балкхарой халкъа духьала. 25 феврале Орджоникидзе станце чурча гIулакхий нарком волча хьабийхар Къулбаседа Кавказа автономни республикай ВКП(б) обкомий хьалхара секретараш, совнаркомий председателаш, царна юкъе вар парте Черсий-Балкхарой обкома хьалхара секретарь З. Д. Кумехов. «25 феврале Iуйрийна 9 сахьат даьлча Кобулова дIачувигар со вагон-салона чу, — язду З. Д. Кумехова. — Салоне бар Берия, Серов, Бзиава, Филатов (Черсий-Балкхарой АССР чурча гIулакхий а госбезопасноста а наркомаш — (Х.-М. И.). Геттара эгIазваха тIанийцар со Бере, цо яьхачох, Эльбрус лорае а ца могаш, из немцашта дIаеннача Черсий-Балкхаройчех ца оалаш бIеха дош а дитанзар... Царел бIехагIа дола дешаш кора ца доагIаш ше висача, хоам бир, Черсий-Балкхаройче баха нах Iобахийта боагIа, аьнна.

1944 шера 8 марта Нальчик яхача машиннаькъа станце лехкка хьабоалабир балкхарой, 40 эзар гаргга саг. Товарни вагонашка чу а бехка, Казахстанен Киргизен Iобигар уж. Черсий-Балкхарой АССР-ах Черсий АССР йир, хIаьта цун цхьайолча районех кхы тайпа цIераш техкар.

1944 шера 14 марта нохчий, гIалгIай, балкхарой Iобахийтара «операци толаме» чакхъяьккхарах ВКП(б) ЦК Политбюрона отчет йир Берес. Цу дийнахьа, сайрийна 8 сахьат даьлча, Кумеховга Нальчике телефон техар Г. М. Маленкова, цо хоам бир Вере докладагIа ВКП(б) Черсий-Балкхарой обкома хьалхарча секретаралла Кумехов дIаваккхарах.

Иштта, массехк бутт балалехьа дохадир нохчий, гIалгIай, балкхарой, къоаршой, гIалмакхой къамаш, крымски татараш, кавказски туркий (месхетинцаш), курдаш, хемшидаш. Уж арабоахача дакъа лоацаш хилар цу хана фронтана а тылана а чIоагIа эшаш хинна НКВД бIу, кхыдолча бIуний соединенеш а доакъош а, геттара дукха машиннаькъа автомобильни транспорт, говр-вордаш.

Боккхий зуламхой санна, тIехьа конвой а йолаш, гаьнарча мехкашка Iобахийтачарна юкъе бар Сийлахь-боккхача Даймехка тIема фронташка латташ хиннача нохчий, гIалгIай, балкхарой, къоаршой салтий а эпсарий а дезалаш. Укхаза цIи якхха йиш я турпало санна фронте са Iодиллача капитана Мазаев Маташа сесага — Зинаида Абдуллаевнай а цун зIамигача кхаь бера а. Карательни органашта цу хана керте лаьттараша цхьаккха къахетам банзар советски халкъа враз бахьанце шоай вахар дIаденнача Советски Союза Турпалий дезалех а. Иштта, Iовахийтар Советски Союза Турпала Х. Нурадилова цаI мара воаца воша, Советски Союза Турпалий: балкхарочун А. Байсултанова, нохчий-эпсарий И. Бейбулатова, Х. Магомет-Мирзоева, И. Идрисова, къоаршоай Х. Богатырева а О. Касаева а, гIалмакхой Э. Деликова а Н. Санджирова а, дуккхача кхычар дезалаши дай-ноаной. Советски Союза Турпал гIалмакхо Л. Манджиев фронтера хьа а воалаьаь, 1944 шера бIаьсти СибарегIа Iовахьийтар, хIаьта Советски Союза Турпал Б. Хечиев Iовахьийтача кхелхар. ТIом чакхбаьнначул тIехьагIа Iовахьийтар Советски Союза Турпал нохчо Дачиев Хансултан. Фашисташ бохабаьчул тIехьагIа 2-ча Белорусски фронта командоване М. В. Фрунзе цIерагIча Военни академе деша хьожаваь хиннав подполковник М. Висаитов, бакъда, массехк бутт баьлча, нохчо ва аьнна, Казахстане дIавахийтар из.

Сийлахь-боккхача Даймехка тIема шерашка шоай къаман паччахьалкхелах даьхача, цIендаь Iодахийтача халкъех цхьан статья тIа дувца вIаштIехьдаргдац. Укхаза аз дукхагIча даькъе дувц нохчий а гIалгIай а халкъашта тIаоттадаьча доккхача туржаIах, личноста культ йолча хана карательни органаша царна даьча зуламех.

Городера Малгобекера (Нохч-ГIалгIай АССР) школьни хьехархо З. Дотмурзиев да а воацаш ваьхав Акмолинске (хIанзара Целиноград). ЗIамига кIаьнк ший наьнаца цхьана Казахстане IовугIача хана, Бердичевна юххе дегIала а ваха фашисташца латаш турпало санна ший вахар дIаденнад 276-ча Темрюкски дивизе 876-ча полка 1-ча батальона 2-ча стрелкови рота командира капитана Дотмурзиев Ахьмада (Зелимхана дас). Невски Александра, Хмельницкий Богдана, Даймехка тIема 2-ча степена орденаш, ЦIеча Седкъа ши орден енна хинна из украински лаьтта дIавеллав, цунна оттадьча памятника тIа да ер дешаш: «Сийле хийла хьа, шин халкъа воI».

З. Дотмурзиев ваьхача гаьна йоацаш хиннай воча оагIорахьара цIи хеза «АЛЖИР». (Даьхе ехкачар истий чубоахкаш хинна Акмолински лагерь). «Цу дог-цIенача, даим гIайгIане хиннача кхалнахаца Iохайна вагIа цига ухаш хиннав Зелимхан...

Iобахийтар бахьан долаш нохчий, гIалгIай, Къулбаседа Кавказа кхыдола къамаш даьхар Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революце, Советски Iаьдало шоашта денначох, — къаман автономех, кортамукъа а долаш къахьегара, социальни а культурни а даькъедегIаахара бокъонех. Казахстане, масала, 1944 шера Iокхаьчар 406 эзар нохчон гIалгIаи, Киргизе — 90 эзар. Царна IотIатоха беза 1944 шера февралал тIехьагIа ЦIеча Эскара мугIарашкара мукъабовлийта цул тIехьагIа Средне Азе. Казахстанен дIабахийта эзараш нохчий а гIалгIай а. Дуккха кадрови эпсараш, политболхлой низагIа бахийтар хьу хьакха, торф якха, рудникашка болх бе. Юртара юрта городера городе болхаш хилча НКВД спецкомендатурагара бокъо яккха езаш хиннаб Iобахьийта хинараш. Из режим лаьттар КПСС ХХ съезд хиллалца.

Яьсса йисача Нохчийчен а ГIалгIайчен а юрташка бебеча районашкара баха низагIа хьабоалабир кхыча къамий викалаш: эрсий, украинцаш, хIирий, лоаман Дагестанера аварцаш, лакцаш, даргинцаш. Цу тайпара хIама дир Карачае, Балкаре, хьалха баьха нах Iобахьийтача Къулбаседа Кавказа кхыча районашка.

Халкъаш бехне дац ленински къаман политика юхмаччахьа яккхарах а телхярах а, халкъех зуламхой хила йиш яц, центре санна, моттигашка а Сталинен цун гIозарой леладаьча зуламашта кIалдита хиннад уж. Сийлахь-боккхача Даймехка тIема шерашкара Нохч-ГIалгIай АССР халкъий истори лоацца дагадохийтаргда вай. 1941 шера ноябре Оборона Паччахьалкхен Комитета решенегIа цхьайолча автономни республикашка, цу даькъе Нохч-ГIалгIайчене а, вIашагIйохка йолайир къаман шоай лоIамагIа йола дошлой дивизеши полкаши. Уж соединенеш а доакъош а вIашагIдохкача хана теркалдора нохчийн гIалгIайн говра-герза тIера хилар, дошлой а гIашлой а строе тIом бара йола цар традицеш опыти. 1942 шу дIадолалуш, ВКП(б) Нохч-ГIалгIай обкома хьалхленца а ГКО решени кхоачашъяр духьа а вIашагIъеллар 114-гIа Нохч-ГIалгIай дошлой дивизи, цунна юкъе 80 процент бараш нохчийн гIалгIайн бар. Дивизена иштта юкъе бар эрсий, аварцаш, даргинцаш, кхыча халкъий викалаш. Дивизе командир хилар хIире, Испане хиннача революционни тIема турпал, тIехьагIа инарал-полковник, Советски Союза Турпал хинна Мамсуров Хаджи-Умар, дивизе комиссар вар — ВКП(б) Нохч-ГIалгIай обкома секретарь Гайрбеков Муслим, дивизе штаба комиссар вар воккхагIвола политрук Кортоев Жабраил.

Дивизе хьожабир командираш а политболхлой а (республика ВКП(б) обкома, горкомий, райкомий болхлоех). бахача наха еннача говраща, герзаца, тIабувхача гIирсаца, кхачанца а фуъаца а Iалашийр из. Цул тIехьагIа ВГК. Ставка решенегIа дивизех хьайир 255-гIа Къаьстта йола Нохч-ГIалгIай дошлой полк, тIаккха — Къаьстта йола Нохч-ГIалгIай дошлой дивизион.

1942 шера 18 июле, Волга тIара тIом дIаболабеннача шоллагIча дийнахьа, инарала В. И. Чуйкова оперативни группана (64-ча арме юкъе а йолаш) юкъеяхийта 255-гIа полк Чилеково яхача станце, Котельниковскена гаьна йоацаш, фашистий 78-ча танкови корпусана духьала тIом бе йолаелар, бакъда, моастагIчун низ дувцилга а доацаш чIоагIагIа бар. Денал долаш летар полк, хIаьта шийна боккха эшам (дуккха нах боабаь а човнаш яь а бар) хиннaчул цхьанне новкъостал ца даьчул тIехьагIа, тIехьашка яьлар.

ТIаккха дошлой полк мишта нийсъеннай моастагIчун танкови соединенена духьала? ТIом болча хана каст-каста нийслуш хинна хIама хилар цига а. Абганерово яхача станце оагIорахьа фашистий моторизованни а танкови а доккхий низаш тIадоагIаш хиларах разведданеш шийга хьакхаьчача, Чуйкова лаьрхIа хиннад 255-гIа полк кIалхарьяккхар духьа кхыча районе дIахьожае. Цу хьакъехьа амар а нийца дошлой полка штабе вахийта эпсар тIом лаьттача моттиге дIакхаьчавац. Гитлеровций танкови соединенена хьалха йоагIача отрядо баьча геттара боккхача низа духьала отта йийзар цун. Цул тIехьагIа 51-ча армена юкъе а йолаш, тIемаш деш хилар полк, хIаьта 1942 шера октябре кхычахьа дIа-юха а йийкъа, дIаяьккхар из.

Сталинграда юххе хиннача бирсача а боккхача тIема бе-беча моттигашка латаш хиннача нохчий а гIалгIай а дуккхача къонгашта доккхий правительственни совгIаташ делар. Масала, 1943 шера 17 апрелерча СССР Лакхехьарча Совета Президиума УказагIа аькхкечоа Х. Нурадиловна Советски Союза Турпала цIи елар вийначул тIехьагIа. Стрелкови батальона командира И. Бейбулатовна, кхыболча нохчаштен гIалгIаштен — А. Идрисовна, Х. Магомед-Мирзоевна, Х. Дачиевна 1943—1944 шерашка Советски Союза Турпалаш яха цIераш елар. ХIаьта Сийлахь-боккхача Даймехка тIом лаьттача шерашка Нохч - ГIалгIайченера 36 бIухочоа Советски Союза Турпал яха цIи елар.

Цхьаболча сий дайнача наха, зуламхоша, советски Iаьдала духьаларча буржуазно-националистически организацеша а группаша а Даьхенна тийшаболх барах, из йохнарах дувца йиш йий-те бIарчача къамий, дуккхача эзарех латтача халкъий дикалах е вонах, патриотизмах, Советски Iаьдала, Коммунистически партена уж мутIахьа хиларах? Дайне а яц. Ховш да, цу тайпара моттигаш Украине, моастагIчо дIалийца хиннача РСФСР областашка, Прибалтике, Кубане, Дона тIа а Ставрополе а хиннилга.

ХIаьта Нохч-ГIалгIай АССР территорех аьлча, г. Малгобекагарен массехк станицагарен дIаиккхача, из моастагIчоа караяха хиннаяц. Бере къотIаша йоахараш арадаьха восстанеш ца хилар санна бакъда, нохчехи гIалгIаехи лаьтта Советски Iаьдала духьала йола буржуазно - националистически бIуний формированеш, легионаш е организацеш вIашагIа йийхка ца хилар.

Республика территоре тIа нах боабаьраш, байхараш, кхыдола зуламаш дьараш къаьст-къаьста йовсараш, контрреволюционни казачества, реакционни духовенства къонгаш, зуламхой хинаб. Цар бовхаш хиннараш, боабаьраш шоай мехкахой — нохчий, гIалгIай, кхыча къамий викалаш, советски патриоташ, хьехархой, юрта Советий, колхозий председателаш, партийни а советски а болхлой, активисташ ба. 1942 шера 22 ноябре Веденски района колхозхоша дов даьд «Красный животновод» яхача колхоза хьайбай фермана кулгаш тIакховдадаьча бандиташца (34 саг хиннав уж). Цига боабаьб колхозхой-нохчий М. Вахабов, А. Халбахадов, А. Атаев, В. Джамалаев, човнаш яьй исполкома председателa заместитела С. Амановна, колхозхошта АрсановгIар Ахмаран Лалийнем. 1942 шу чакхдоаллаш Надтеречни районе колхозаш вIашагIйохкаш хиннар. НогIий-Юртарча колхоза председатель Шахбиев вийнав, хIаьта 1943 шера феврале — Сунженски районе эггара дикагIа хиннача Ленина цIерагIча колхоза председатель коммунист-нохчо Н. Асуев.

1942 шера гурахьа а 1943 шу долалуш а лоаман цхьайолча (Веденски а кхыйолча а) районашка Советски Iаьдала духьала хиннараша бувзам лелабаьб моастагIий парашютисташца-разведчикашца. 1942 шера сентябре фашисташа лоаман районашка чукхессар 40 сагах латташ хинна кхо десант, хIаьта 1942 шера 2 октябре парашютоашца Iовессар кхы а 5 диверсант. Моттигерча наьха новкъосталца цхьа дии ах дии доаллаше уж берригаш хьалийца а боабаь а дIабаьхар. Веденски районе немецко-фашистски диверсанташта а бандиташта а духьала лоаттабаьча къовсама кулгалдеш хиннав парте райкома секретарь А. В. Телсаев.

1942 шера 12 сентябре денз 1943 шера 3 январе кхаччалца города Малгобекапа доал деш хиннаб немецко-фашистски оккупанташ. Царна гIулакх деш хиннаб нохчех, гIалгIаех, эрсех бола шоай Даьхе ехка нах. Белггала аьлча, городерча фашистски комендатуре моастагIашца гIулакх леладеш хиннаб И. Е. Веревкин, Л. К. Чевардова, полицейски болаш хиннаб Р. Н. Дайдакулов, И. Махмаев. МоастагIий лелхабаьчул тIехьагIа царна массанена доагIа таIазар даьд советски судо. Оккупаци йолча хана СС «Викинг» яхача дивизерча гитлеровцаша цхьаккха къахетам ца беш байха а байхаб, боа а баьб нохчий, гIалгIай, эрсий, дохадаьд цар цIенош, школаш, больницаш. Нохчий, гIалгIай, балкхарой, къоаршой юрташта, лоамашта юхе ухкача юрташта бомбаш чуйийттай. Грознена къулбаседехьа ухкача юрташта Наьсарена, Мочкхий-Юрта, Наьсар-Кертена, Беной-Юрта, Долакоана, Мундар-Юрта, Лохерча Новрена: кхычарна фашистски авиаце бомбаш чуйийттай, йоккхий топаш, пулеметаш йийттай. Нохчий баьхача духхьал цхьан Беной-Юрта фашисташа вийнав 62 саг, цу даькъе кхалнах а бераш а доадеш.

Шийна тIехьа цIен лер ютар гитлеровски командоване, оккупаци яьча Iаьдалаша низаш дора, нах бовхар, тIаотта саг воаца кхалнах, бераш, боккхий нах боабора. Топаш тохалехьа шоашта кIалбисарашта геттара чIоагIа хало тIаоттайора фашисташа: дегIах маьженаш, бIаргаш хьадоахар.

Цхьабакъда, цхьанна хIаманна магаазар навказски халкъий лоIам бохабе. Сийлахь-доккхача эрсий халкъаца оагIув а билла, Даьхенна шоаш мутIахьа хилар хьахьеккхар цар. Фронташка латташ вар 30 эзар совгIа нохчон гIалгIаи. ТIом болабеннача хьалхарча кIиранашка эскаре вахар нохчийн гIалгIайн 12 эзар совгIа коммунист а комсомолец а, царех дукхагIбараш тIем тIа байра. Цудухьа кхы а новкъагIа хул наха Къулбаседа Кавказа халкъаш Iодахийтар, царех цхьаболчар дувца аьлдиташ.

Сталина личноста культа цIенхаштта критика а яь, КПСС-о хаьдда гIулакхаш даьд цу халкъашца нийсхо лелаяра. Белгала аьлча, кIал цхьаккха кIийле йоацаш хиларах тIера дIабахкхаб нохчех, гIалгIаех, балкхароех, къоаршоех, гIалмакхоех болча советски граждонаша немецко-фашистски гIаьрахошта новкъостал дарах тIабилла хинна бехк. 1957 шера 9 январерча СССР Лакхехьарча Совета Президиума УказагIа нохч-гIалгIай, балкхарой, къоаршой, гIалмакхой халкъий къаман автономеш юхаметтаоттаяй. Цхьаболча автораца къахетам баьб йоахе а, цхьанна хIаманна бехке бац, аьнна, шоаш баьхача моттигашка юхацIабахкийтаб уж.

Нохч-ГIалгIай АССР-ера Iовахийтача, фронташкара хьаваьккхача, эскарера мукъавалийтача 600 эзар нохчехи гIалгIаехи шоай мехка цIавенав 400 эзарнел кIезигагIа саг. Долче, НКВД органаша Iобахьийтача наькъагIа болхача хана, кхача беззача дIахкаьчача байнаб берригача нахах кхоалагIа долча даькъал совгIа бараш. Цу тайпара йоккха хало тIаэттай балкхарошта, къоаршошта, гIалмакхошта, аькхешта, кхыча халкъашта. 1943 — 1944 шера хинна унзара хIамаш гаьнагIа ме доал, тIа-тIа дукхагIа тамаш ю дуккхача эзарнех латтача халкъашта паччахьалкхенна тийша болх баьб, аьнна, «бехк» барах.

Сталински репрессей а хардоний а трагеди лайнача Къулбаседа-Кавказа къамаштен халкъаштен КПСС ХХ съезд хинначул тIехьагIа, дерригашта советски халкъашта санна, бокъонаш еннай. Уж шоаш баьхача моттигашка юхацIабаьхкаб. Атта чакхдаланзар из, дуккха керда проблемаш хьайир цо. Цу даькъе къамашта юкъерча гIулакхашца юзаеннараш а регионе хьаенн. Ховш ма хиллара, нохчийн гIалгIайн баьха ца Iеш, Нохч-ГIалгIай АССР-е бах эрсий, украинцаш, эрмалой, жугатий, гуржий, тaтaш дуккхача кхыча халкъий викалаш. Республике хIанз эттад чоалхане этнически хьал. Цхьабакъда, Нохч-ГIалгIайчен Iилманхоша, общественнедаша, газеташа, телевиденес а радиос а дуккхача шерашка кIал цхьаккха кIийле а йоацаш хьаллийцай республике къамани къамашта юкъерча гIулакхийн проблемаш ца хилара йола тезис. Цунца цхьана 1943—1944 шерашка хинна репрессеш хьалдувцаш араювла йолзелар укх тайпара заявленеш: «нохчий, гIалгIай, балкхарой, къоаршой Iобахийта а боагIаш, Iобахьийтаб», «юхацIабахкийта безаш бацар уж, «укхаза де хIама дац цар». Цу шерашка тIаьлттача Iазапах, из хьалхьедаьрех хIама оалаш хиннадац, хIаьта даим цига баьхача наха шоай истори довза безам хилар национализм санна лоархIаш хиннад моттигерча кепайоазоно. Дош цу тайппара оттадаро гIо дац къахьегамхошта интернационалистски кхетам балара, хьатIакхувча тIехьенна из балара хIаьта а. Цул совгIа, къаман регионашка иштта а чоалхане дола хьал, цо кхы а михьардоакх.

Цунца дувзаденна дагадохийта доагIа В. И. Ленина яьхар: «къамашта юкъерча гIулакхашка нийсхо ца хилаpo санна, цхьанна хIамо иштта чIоагIа юхатохац пролетарски классови барт-цхьоагIо дегIайоалаелген чIоагIъелген, «дог ийшача» къамах болча наха нийсхо ца хилар санна новкъа долаш цхьанкха хIама тIаэцац, из ца ховш е бегашта даьдале а...».

Советски халкъий барт-цхьоагIо, къамашта юкъерча гIулакхий гуманизм къаьгга хьахьекхар 1988 шера 7 декабре мохк агарах доккха зе хиннача армянски халкъа мехкарча дерригача халкъаша гIо даро. Арменена тIаккхьача боккха бала дог лазаш тIанийцар миллионаш болча наха, цунна вежараха, цIенача дег тIара новкъостал дара гуманни уйлаш хьоайир цо. Нохч-ГIалгIай АССР къахьегамхоша, городашка а республика лоаман юрташка а бахача наха Арменена яхьийтар медикаменташ, кхачан продукташ, тIабувха гIирс, гIишлон техника, палаткаш, кхыйола хIамаш. Ленинакане, Спитаке, Кировакане нах кIалхарбоахача дакъа лаьцар цар, хIаьта хIанз мохк агарах хинна зе дIадоаккхача, йохаяь моттигаш юхаметтаоттаеча къахьегаш а ба. Вай халкъий доттагIал дохаргдоацаш да.

(«Политическое образование» яхача КПСС ЦК журнала 4-гIа номер).

Доазол дехьара

КАБУЛЕ, БУТТ СОВГIА ХА ЯЬЛЧА...

Бутт совгIа ха яьннай Афганистанера советски эскар арадаьннaчул тIехьагIа. Советски салтий дIабахачул тIехьагIа хьалхарча денощца нийсдича, Кабула сурт-сибат кIези.-дукха хувцаденнад. Президента Наджибуллас арахийцача указагIа 19 феврала денз Афганистана территоре тIа чрезвычайни хьал оттадаьд. ЛоархIаме йолча столица перекресткашка танкаши бронетранспортераши латт, паччахьалкхен учреждени шкен кхыча мехкий представительствашкен ха деш ба царандоя — милицебIухой а иштта каскаши бронежилеташи тIаювхаш бола афгански эскархой а.

Министрий Совета территоре тIа воалача метте оттаяь я гIомарца дизза дола галеш гонахьа дийхка йола станкови гранатомет. Бакъда, цхьаькха цаI ший тайпара хIама а да: тIема техникай стволашта чехолаш йоахк, безаме белакъежаш, укхаза боагIача наькъа каькаташкен царга йолча хIамашкен хьожаш ба постовойш, хьалха санна йиilla я дукхагIа йола кабульски дукаш - лавкаши тикаши, «Мандаи» яхача города оптови базар тIа мах беш ба.

Кабуле долаш дола хьал, укхаза болча малхбузехьарча журналисташта хетачох, стабильни хетийташ да. Оппозице герзашца кийчъеннача отрядашкара боевикашта моллагIа дола тIалатара гIулакхаш вIаштIехьадаргда, аьнна массава чIоагIа шеко йолаш ва. Укх тIеххьарча шерашка афгански столицана юххе, къаьстта Пагман, Мир-Бачакот, Шикардара яхача районашка хиннача моджахедий группаш, вылазкаши диверсеши ярал совгIа, кхыча тайпара тIом беш яцар. Тахан а тIехь афгански эскарца вIаши духьала а этта, тIом ца беш, городе реактивни снарядаш чуетташ, дуккха нах болча улицашка экхкамаш деш, антиправительственни гIулакхаш чакхдаха гIерт экстремисташ.

«Цу тайпара гIулакхаш деш ба дунен тIа моллагIча мехкашкара террористаш, — яхаш, дувцар дуккхаза Афганистане хиннача индийски журналиста Раджендра Сарина, — Са дезал Амритсаре бахаш ба, хIаьта со ала йиш йолаш вац, террористий карах вала цигарчул Кабуле дукха аттагIа да, аьнна».

Канадера тележурналиста Артура Кента, Кабуле этта хьал «чIоагIа сатийна» да, аьнна оалача хана, кадаш вар шийца хинна таржамхо, афгански МИД-а кхыбола болхлой санна, эскаре тIавийха хиларах.

ХIаьта а, цкъарчоа хьежача, сел дерригa машаре а сатийна а дац афгански столица чу. Укх тIеххьарча шинкхаь дийнахьа 60 гаргга террорист лаьцав, «Афганистана исламски парте» доалахьара герзаши боеприпасаши чуйола йоккха кхо склад гучаяьннай. Иштта 250 килограмм молха, тайп-тайпара йола 150 гаргга минаш, «лаьтта-лаьтта» яхача классай ракеташ, бикфордова муший итташ метраш, химически экхама хIамаш, иштта нах боабеш йола вещесташ хьаяьхай. Кабуле дукха нах баха микрорайон ца эккхийташ кIалхараяккха вIаштIехьадаьлар.

Чрезвычайни хьал оттадарах кхайкарал даь дале а, легальни оппозиционни партеши организацеши кортамукъа хийца шоай болх беш я, цар кепайоазон органаш араховлаш я. Дукха ха йоацаш Пешаваре арадувлаш хинна «Ияхак» яха газета Кабуле арадувла даьннад. «Афган меллят» яхача организаце аьрдехьарча оагIонгахьа озабезам беш вола гIоркаьнна общественни деятель Мухаммед Тахер Мохсини ва из арахецар. Амина диктатура йолча хана из Пакистане вахаш вар, цига Моджадедди, Гилани, Наби группировкай орган дола газет вIашагIтехар. Мохсини яхачох, «Афганистан йохара кхерам тIаэтталга» ходелча, ше ваьча Даймехка цIавера из. Мохсини ший керттера декхар «радикальни группаши партеши йолаш йолча режимаца гаргайоалаяр» лерхIаш ва.

Этта хьал политически наькъа гIо-новкъосталца дIадерзадар — цу тайпара уйла я афгански официальни Iаьдала з. Машар оттабе йиш яц афганцаш шоайла машара переговораши тайп-тайпара компромиссаши яра наькъаца мара Афгански правительствос моллагIча а мехка чурчен арахьарен гражданинаца, группаца, объединенеца ше къамаьл де кийча йолга дIакхайкадир. Афганистане хьалха хинна вола паччахь Захир-Шах а, оппозице «арений» командираш а, масала, Ахмад-Шах Масуд моргаш, иштта пешаварски тегерански альянс а диалогага хьийха бар.

Цу политика боарамашка лакхбеннаб афгански кулгалхой оппозице викалашцара бола бувзам. ХIара дехна хIана дац, аьнна Афганистана президента Наджибуллас духьале лоаттаераша тIахьожам беча мехка районашкара, провинцешкара столице боагIаш болча моллашца, тайпай боккхагIбарашца, къамий сийдолча викалашца къамаьлаш ду. Наджибуллас наха дувцачунга ладувгI, этта хьал тоадара тIахьийха дола дешаш дувца уьттаду.

Цхьабакъда, афгански кулгалхой оппозицена цхьадолча даькъе шоаш тIехьашкабаларах мелал хеташ бац, из даьд цIий Iо ца дахийтар духьа, цу тIехь цхьан доазонга кхаьчаб уж. «Къамашта юкъе машар чIоагIбаран демократенен тIехьа да тхо, амма шеко яц, наьха цIий Iоухийталга а арахьара еш йола агресси а соцае езаш йолга, — аьнна, дIакхайкадьд президента Наджибуллас. — Халкъа хьашташ лорадар духьа, демократеца цхьана тхо лаьрхIа да Даймехка кхерамзле Iалашъе а. Афгански кулгалхошта хетачох, цу дешашта гаранти хинна дIаэттад мехка историе чухь хиннадоаццачча тайпара ах миллион гаргга салте вола эскар а, НДПА политика цун членашен тIехьабарашен шерра хьаллацар да из.

А. КАРПУШИН,
АПН корр.

ЯДЕРНИ ГЕРЗ ДIАДАККХАРА— ЭГГАРА ЛОАЦАГIА НИКЪ

Ядерни герза тохкамаш делга массане а дизза ца магийтара долча деша хьакъехьара дунен халкъашта юкъера конференци хила йиш йолаш я укх гаргарча беттаэшка. Цу конференце тIаэпаргьяр я ядерни герза атмосфере, космически ара, хии кIал тохкамаш делга ца магийтарах 1963 шера даьча московски Договора чулацанза йолча сфере а лаьттан кIал а уж тохкамаш делга ца могийташ йола решени. Иштта йола конференци гулъяра договора юкъе дакъа лоацача кхы шин мехка а барт хила беза, из касттала шка хургболаш а ба. Цох лаьца Кердачун Кепайоазон Агентства корреспондентага хоам бийр «Глобальни гIулакхаш дара тIехьа ба парламентареш», яхача дунен халкъашта юкъерча правительственни йоацача организаце делегаце членаша, шоаш СССР Парламентски группас хьийха Москве баьхкача хана.

1963 шерарча Договора 2-ча статьята хьежжа, нагахьа санна Договора юкъе дакъа лоацача мехкех кхоалагIча даькъо иштта йола конференци е еза оале, тIаккха Договора паччахьалкхенаш — депозитареш йола СССР. Англи, США из де декхарийла я. ХIанз конференци яра тIехьа я Договорах дIахкхийттача 116 паччахьалкхенах 37.

— Тхо шек дац укх гаргарча деношка 1963 шерарча Договора универсальни лоархIам хилийта лерхIаш конференци «дIаяхьара» эша форум хургхилара, — аьлар «Глобальни гIулакхаш дара тIехьа ба парламентареш» яхача организаце генеральни секретара доктора Кеннеди Грэхэма.

Штаб - квартира Нью-Йорке йола из организаци хьаяьй 1979 шера, цунна юкъе ва 40 мехкара 600 совгIа парламентари. Цо ший керттера декхар лерхI герз дIадаккхара, кхерамален глобальни система хьаяра а дегIайоалаяра а новкъостал дарах. 1984 шера денз дунен халкъашта юкъерча организаце шерра кампани дIахьу дерриги ядерни экхкамаш соцадарца сиэдаь ядерни герз хьаделга дIададкхара йола дунен халкъашта юкъера конференци гулъяра. Цу кампане боарамашка политикийи Iилманхойи дуккха вIашагIкхетараш хиннад, Договора юкъе дакъа лоацача паччахьалкхений лидерашка доагIаш дола кхайкаралаш дахьийтад. «Глобальни гIулакхаш дара тIехьа ба парламентареш» яхача организаце дакъа лаьцад Аргентина, Греце, Инде, Мексика, Танзане, Швеце лидераша ядерни герза тохкамаш делга массане а дизза па магийтара тIехьа йола йовза «Пхе континента инициатива» оттаеча.

— Москве тха хиннача къамаьлаша хьахайтар Советски Союз хьалха а санна ядерни герза тохкамаш делга массане а дизза дIадаккхара тIехьа хилар, из декхар этапашха кхоачашде ше кийча яле а, — аьлар доктора К. Грэхэма.

«Глобальни гIулакхаш дара тIехьа ба парламентареш» яхача организаце исполкома председатель, Исланде финанса министр Олавур Рагнар Гримссон керте латтача делегаце членаша дийцар ядерни герза тохкамаш делга дIададкхара переговораш еча юкъагIа ядерни экхкамаш дергдоацаш моратори кхайкайоре бакъахьа дар, яхаш. Царна хетачогIа, хIанз а тIехь хоалуш да ядерни герза тохкамаш делга па магийтара дунен халкъашта юкъе деча гIулакхашта 1985 шера августе денз 1987 шера феврале кхаччалца — 18 бетта лаьттача цхьан оагIорахьарча советски мораторех даьнна беркат.

Дунен халкъашта юкъерча парламентски организаце членаша лерхIачогIа тохкамий полигонашка вIаши цхьана ядерни экхкамашта тIахьожам лоаттабеш эксперименташ ярах СССР-ой США-си баьча барто тIеравакхка вагIац ядерни герз дIадаккхара тIехьатетта йиш йоаца а хьалхарча аргIанара а гIулакх хиларах тарра ядерни герза тохкамаш делга дизза соцадара лерхIачоа.

— Укх гаргарча кхаь — лхх бетта тха организаце терхам тIабохийтаргба ядерни экхкамашта йола моратори лелаяран уж экхкамаш цIендаь дIадахарах хургдолча договораи, — аьнна хоам бир доктора К. Грэхэма.

«Глобальни гIулакхаш дара тIехьа ба парламентареш» яхача организаце йоах ядерни герза тохкамаш делга соцадара меттел, герза доазув оттадарен кIезигдарен гIулакхашта, царца химически герз дIададкхара а, хIаьта иштта региональни довний хьакъехьа а, уж дерригаш дара хьашт долча дерригача мехкий тIахьожам лоаттабе йиш хургйола тIахьожама даькъе дунен халкъашта юкъера агентство хьае еза.

1990 шера сентябрь бетта оттаде лаьрхIа ядерни герз дIа ца доаржадарах долча Договоро дечунга хьажара йола аргIанара форум а хилалехьа ядерни тохкамаш делга массане а дизза соцадара йола дунен халкъашта юкъера конференци гулъяра бокиха теркам тIабохийт «Глобальни гIулакхаш дара тIехьа ба парламентареш» яхача организаце.

— Дизза хила йиш йолаш да массе а ядерни экхкамаш дергдоацаш решени тIаэцаргйола дунен халкъашта юкъера конференци хьатIадоагIача шера юххье гуллулга, — яхаш тешаш ва доктор К. Грэхэм.

Владимир МАРКОВ,
(АПН).

ВЬЕТНАМЦАША ХЬАЛЪЮ ФУСАМАШ

Керда гIишлошъю трест юкъеяхай «Приморсккрайстрой» яхача объединенена. Тресте мел бола болхлой — маляраш, штукатураш, каменщикаш — СРВ граждинаш ба. Арендни подрядагIа договор а оттадаь, Владивостоке, Уссурийске, Находке, Партизанке фусамаш а социальни - культурни центраш а хьалъе новкъостал ду Вьетнамерча болхлоша.

Советски Гаьнара Малхбоале дуккха оакхамаш йоакха моттигаш йолаш, сиха дегIайоагIаш латта регион я. Йоаккхий гидроэлектростанцеш, горнообогатительни комбинаташ, заводаш, фабрикаш, форда тIара кIоаргга хий дола порташ хьалъеш я укхаза.

Край социальни - экономически дегIайоалаяра Iилманца бакъъаь оттаяьча программага хьежжа приоритет дIаеннай социальни проблемаш къоастаяра, эггара хьалха бахача наьха хьал дикагIа хилийтара, фусамаш, школаш, больницаш, поликлиникаш, берий бешамаш, культура а спорта а Двореца хьалдара а луш.

Цу программе цхьайола белгалонаш иштта я. 1986 шера Владивостоке 250 эзар квадратни метр фусамаш хьалъяь яле, 1987 — 300 эзар яьй уж, хIаьта 1990 шера 350 эзар квадратни метр (7 эзар гаргга дика кхоачам бола квартираш) хьалъе лаьрхIа да. 1986 — 1990 шерашка берий бешамаш, школаш, больницаш, поликлиникаш хьалхарча пхе шера яьчул шозза дукхагIа хьалъе лаьрхIа да.

Из программа кхоачашъяр духьа Владивостокерча домостроительни комбинате йизза модернизаци яьй: керда технологически лакха сухал йола линеш юкъейоалаяьй. Кулгашца бе беза болх ахенега дIакхоачаш кIезигбаьб. ХIаьта цхьан модернизацеца гIулакх тоалургдац. ХIана аьлча, цу гIулакха цIенхаштта духьале еш да хIанз а болхлой, эггара хьалха гIишлонхой, дефицит ира йоландаь. СССР Малхбоален регионашка дукха кIезигагIа ба нах, мехка европейски районашка бахаш барел.

Анатолий ИЛЬЮХОВ.
(АНП).

«ЮХЬ ЙОЛАЯЛАР»

Иштта цIи йолаш да нохчий йоазонхочо Мусаев Махьмада дукха ха йоаццаш яздаь художественно - публицистически роман. Вай дегIаахара кердача этаперча общественно - политически а социально - экономически а процессашкарча революционни перестройках, гласностах, демократизацех йола произведени я из.

Цу романа тIара цхьа дакъа кепатох оаха тахан.

...ВIалла ца соцаш, бIаьстан мела догIа, сийсар санна, бус-буса а хийцца Iоделхаш дар бIарччача укх кIира. Из, совхозерча цхьаццаболча божкхийчар, шоайцига Султанов варца дийзаи, долче, цунах дола беркат лаьрхIан йола моттигаш хоалора цар деча къамаьлех. Шоаштачул дукхагIа цунна тешал деш санна хеталора наьха леларах, гIулакхех. Шоди бахьен бе а доаллаш юхьдухьала вIашагIкхийттача укх шинне дувцар фуд-теш? ЛадувгIа вай.

— ...Цу саго-м, маьрша леларго, вена хьа а кхаьча вай ше мел долчоа мотт Iомабаьб, — шийгарча бахьах ког хьекхар, из бе баьллача воккхача саго.

— Ай, мотт битал хьай,— аьнна дIа-са а хьежа, шийгара шодакъаж тIаьраюккъе техар вокхо. — Укх доккхача коа, лол хаьдача санна, тайжан сецан мел лаьттар доладеннад. БIарглаккал хьай, хьаж яккхал хьай. Шедар доладеннад, хьийдда дода, цIи яьлча санна.

— Уж диц-м даьра лургда хьона, Iайха лома цIог даьча цуи наьха багавахар, дегчу вижар хьайна хезача: «Зайнди венавар». «Зайнде аьннадар»... дувцаш да-кх массанахьа гIолла.

— Со-м, хьава аравоалаш, чурчунга яхаш воаллар: цу саго сона-м дунен чам боабаьб, кхы мел долчун бос хийцаб...

Ше-м йоахар, — дувц шод бе даьллачо, — ванагIа, яа а саца а ца везаш пуржинашца лелаш ва-теш из.

— Пуржинай дар хац сона, — аьлар, лоралуш дIаса а хьежа, бахьа бе боаллачо, — валлахIий Iазмора, Решид геттара дика хьайзавецаре, шун собрани йолча цу бус из харжанза виса минот-м яханзар.

— ХIаа хетаргахьа, шийдар чакх ца доалилга хайча, Решида теха шод яр из. Хьажал, ши ког а текхабеш лийннача укханга. — Кхалажах етта тачка лаьлла водачоа тIа корта лостабир фургончо.

Вай вувцаш латташе хьакхьчар ер-м, аьнна, бахьа белаж тIа а билла, дIаволавелар, машина тIара Iоваьнна вода Султанов бIаргавайна воккха саг.

— Зайнди Язидович варий из дахчан пхьараш болчахьа дIавахар? — хьаттар контора уйча хьаараьннача директора секретара.

— Вар.

— Решид Тарамович кхайк, аьнна оаладалар оаш цунга.

Совхоза директора кабинет йоккха, паргIата я. Пенах хьалъухк отделеней, арений, кхы цхьаццайолча моттигий карташ, пятилеткие хьаде а хила а дезаш долчун планаш, диаграммаш, шера балхий, ханий графикаш. Заманга хьежжа йола мебель, иштача моттиге доагIаш а товш а дола кхы мел дар. Ший истола тIа дIатIахайна вагIар директор Азамов Решид Тарамович. НиI а йийлла чуваьнна Султанов вахе дивана тIа Iохов, телефонаца къамаьл деш волча Ахьмад Сулимановича шийга кулг лостадича.

— ...Гулбеннабале, цигга цхьа инструктор царех дIа а техе, Iобахийта республика Агропроме. Райсовети? ЭхI, хьажал хьай. Аз-м ишта дар сайна диц ма далийта, ма оалий. Совещание бийхараш? Масса сахьат даьлча бийхабар уж? — сахьатага хьож. — Дика да — трубка Iо а йилле: — из халкъа академик Мальцов волча вай болхараш ба-кх, аз дIахьожабе, яхараш.

— Вайбараш дIакхийтта хургба-кх, Зайнди, царех?

— Хила беза. ДIа-м бахаб уж.

Мегад, аьнна, Азамовгахьа дIа а хьежа, хьавийрзар районни комитета секретарь. КIеззига тIехьа ер даьннадале а, шо шаккхе а цхьана волаш кIезиг-дукха шуга йистхила, аьнна ше хьавехийтавар хьо, аьлар цо Султановга.

— Бакъахьа да-кх тIаккха, Ахьмад Сулиманович. Баркал, баркал. Керда хьатIавенача сона эггара эшаш дар да из. ХIанз каст-каста дел хьай из. Со чIоаггIа сатувсаш хул хьо укхазахьа хьаваларга.

Ишта ма ала, Зайнди, аьнна шийга гIолла Ахьмадагахьа а хьежаш, велавелар Решид. Вена хьакхаьчача, хIанз санна, хьо лехийташ вагIа йиш йий укхан, района масе миIинге бIарг лакха безаш ма вий ер.

— ХIахьий, — корта оагабир совхоза парткома секретара Султанова, — ма кхералахь, директор, укхаза из доагIаш доацилга дика хов хьона Ахьмад Сулимановича, аьлар Зайнде. — Iалама, масе Iилмай пхьоале я цIена, хьаьнала къахьегам. Тахан, адамий чухьнахьа а тIехнахьа а мукъа, цун чоалханеча дог-уйлай йистошка кхаччалца, юкъара дар шедар бокъонгахьа хувцаш, кердадоаккхаш вай доахкача хана, къаьстта.

— Гой хьона Зайнди Язидович, шо шиъ, цхьанне а оамалаш аз хестае ца эшаш, — доладир Ахьмада, уйла а яь, — вайнаха оалаш ма дарра, шоай патронаш а тIехьа вIаши вовзаш ши саг ва. Хетаргахьа, хийла дикеи вои тоъал цхьана лайна а дийкъа а волаш. Уж хоза белгалдаьхар укхо, Решид, обкоме а, хIаьта тхо шиъ хьалвоагIаш а.

Обкоме хиннар ше цунна дувцанза вале, Решид кхетавара Зайндигахьа корта лостабир Ахьмада. ТIаккха хIаьта, да из мичча бесса дале а, цигга Азамов IотаIар Султанова кхета ца деш дисар.

— Даьра ва-кх, — аьлар Зайнде тоIIадаь, — бIарг бIарга тIа а оттабаь, вIаши бIарахьажа йиш йолаш-м тхо шиъ, Ахьмад Сулиманович. Хьох тийша бола, Iа жоп дала деза болх ба. Цу тIехь хьан-фу хул къовса па дезаш. Массане хул юкъара хIама.

ЧIоагIа ниса воагIа. Бакълув Зайнди, йоахар Решид Тарамовича оаз езъеш, къувлаш. Халахь, Зайнди Язидович, вай шинне гIулакхаш во хургдац. Дукъ ца къийсачахь.

— Лакхера шоашка шинега яхар нахага хьадайта карагIдаьлчахь, из Iомадаьдеце оаш малагIа дукъ къувсаргда!

Кхыча тайпара хулилга а мичад цун-м, дагахьа яхаш санна, кулгаш дIа-са а дахийта Султановга хьежар райкома секретарь.

— Цудухьа ях аз-м. Воха ма воха. Ахьмад, — аьлар совхоза директора, Зайндигахьа бIарг а тоIабеш, — цигга хозденна аз из экихийтарах, вай шиъ-м мича воалл цхьаккха дукъ къувса. ХIай Зайнди Язидович?

ХIаьта а, аьнна, ше-шийна санна озавенна велакъежар Султанов. Дукъаш къувсарах-м даьра хьахургъяц перестройка.

Цхьан юкъа тамашийна дайра цучура гIар-тата. Дикка дукха лаьттар ишта. Вокх шинне фу оала кхоалагIвар хьежаш санна.

— Яц-теш, — аьлар Ахьмад Сулимановича, цхьа ха яьлча. — Перестройка духьа тIатеIIа къахьега деза, кIантий. Цу хана, со хулилга нийс ца деннача, хьо хержача собране наха белгалдаьккха ма дувццара, политико-боахама гIулакхий корта, бIарг, лерг эшаш дараш кIезига дац. Когаш, пхьарсаш хьоаде оаш.

— Из ма чIоагIа аьлар Iа, района секретарь, укх Iайха тIемаца ваьккха воалаваьча идеологах бIуболац хьа? ДIахьажал, — гIадваха Зайндена тIагIоллa пхьарс дIабахийтар Азамова. — Хьона дагадехар чакхдоаккхаргдолаш ши бакъ я хьона тхо шиъ! Са гот ма де Iа.

БIаьсти лехь байча, Iай корсамах идар ваьв шийх, аьлар Ахьмада, багагIа вIаштIара гIалаш еш Султановл хьалха укхаза партконе хиннача.

— Со хьелой-теш райсполкоме ваха, — сахьата тIа хьежар из.

— Из мара дециий, Москве яха рабочком яйнай са-м, Сулиманович, тIап ца оалаш. Харцахьа ехкача санна.

ХIаа. Iхьа минот хинна мара вицлора. дагадехар Ахьмада. А-а, яйнаяц. Укхаза хьакхачац ший, яхаш, райкоме телефон етташ яр Малижа. Из вай йийца салоIцилга форда тIа шоана йиллара моттиг профсоюза ЦК-ра йоаккхаеннача тара да цунна.

— Мегад хIаьта, — хьалгIеттар райкома секретарь. — Эшаш дар хьаала. Цакхетар хатта. РАПО-ра а райисполкомера а гIо хулийтаргда. Сацийта аллалц! ДIадоладалар дика да шун...

Вусача шинне кулгаш а лаьца. Решидага саррахьа шийга телефон тоха а аьнна, дIавахар Ахьмад Сулиманович.

Дикка ха яьккхар совхоза директора доккха а зIамига а садоахаш. Уж ше хIана доах, аьнна Зайнде хоатте, цаI цо оале, сен тIера из дIаволалургва чIоаггIа ха а ловш. Цо из дIа ца доладой, ше малагIа хьалхадоаккхаргда яхачун а уйла еш. Ер укхаза венача дийнахьа денз лаьрххIа укханга ладувгIа ловш хилар тIехдувлар Азамова. Иштта Iе кIорда а дергдарий-теш, аьнна. Амма Султановна из сиха кIордадир. Ший гIулакха ваьнна лелилга, ше, ший дош, хьехар эша моттиг лехилга хьалхxе а денз мерздаьдар укхо.

— ТIаккха, новкъост парткомм мишта хет хьона вай боахам а, адамаш а, гIулакхаш а?

— Кхоачаделар, дукххача хIамаш тIехь ишта а тIоара юкъе диллал мара хеталуш доаца Решида сабар.

— Хац, Решид Тарамович, адамаш-м, — аьнна, корта оагабеш веррига а оагавелар Зайнди, ше яхар бакъдеш, — вай тохалой, лоам меттахьабоаккхалургболаш да. ТIаккха хIаьта гIулакхех долаш дар вай аьлча, царех, боахамах вай массане а цхьана даьр мара хургдац. Ахьмад Сулимановича ма аллара, пхьарсаш а когаш а хьоаде деза, кIант.

ХIай, далла ба хоастам. ФуннагIа дагадеха дале а, шийна хьалхашка, истола тIарча цхьан каьхата IотIавийрзар Азамов. Са даггара ва. Ахьмада аьлча а ший дог юхагIертош дар дIаьлар ца.

— Къонахчо бакъдар ала деза Зайнди: укхаза вайташ вар хьо волга хайча, цкъа моцагIа вай шиннена хала хинна Тийрка йист духьалъоттар сона. ДегIах цхьа во зов кхийтар сона, — хьалхьайр директор. — ТIаккха хIаьта хIанз, хьо ишта хилар сайна бIаргадайча, укхаза кхаччалца паргIатваьннав, Язидович, — къамаргах а хьекха, дIакховдадир цо кулг. — Хьаял из хьай маьже...

Зайнде кулг лацара шевагIIачара айвелар из.

— Аз массаза оалаш ма хиллара, болх болх ба Решид, — цун кулг дIахийцар Султанова. — Из хIанзарча хьалашка кхы а халагIен керда дар леха дезаши хургба. Амма со из бе венав, хьо кIала волга ха а ховш, гIулакхаш ишта да хьона.

— Вай шинне из берг а ба-кх хьона, хIаьта. Хьа юхь кIайлургйолаш, Зайнди. Хьа юхь, аз хIана ях аьлча: сона дика бовзаш ба цхьаьца бола доккхий декхараш хьанга тIаэцийта деза говза Iема бола ераш. Цу вахачо дийцараш ма хезарий хьона, — ше Ахьмад вувцилга хайтара наIаргахьа кулг лостадир Азамова. — Шек дIа ма валалахь. Хьогара даьккхар-м, вайна ловчча дилла деза хьона цар из дош. Мел доккха дале а.

— ХIа-хIа, Решид Тарамович. ГIалатваргвий-те хьо, — белгалдаьккхар парткома секретара. — Хьо нийсвергвар, кхетавергвар воацаш хила йиш яц. ТIех из ца воалийте шийнен шийна хетачуннен тIехь соцаш вар, воддаше а хийра воал гIулакхашта а адамашта а. Царнен уж санна болчарнеи оарцагIъяьккхай парте вай перестройка.

Из да-кх аз яхар а, — аьлар Азамова. — Ше цига ца хиннадаь ай ца деш дитар из Ахьмад Сулимановича. Вай цу собране, хьо чакх ца вала мегача тIадала доладелар гIулакх, кIалгIолла цхьа тешам бар-бараш оарцагIбаьха со хьайза вецаре. Хьона ховш хилийтар духьа ях хьона аз из. Цхьаннена хетар, цо деш дар вокханца цхьана вIаштIехьдаьккха вай шинне ца хуле. ХIанз адамаша вохка тарлу. Хи чу бIаргаш дийллача санна. Сигалах бухь хьал хьекхалой а хIанз дIавохалац, Зайнди, опдда ког-гIортолга хьа лакхехьа еце. Укх бакъдолчоа адам тIадийрзача хана хIаьта а. Из дар кх Ахьмада вай шинне а ког-гIортолга во яц, яьхар.

Парткома секретарь шийца цец а шек а ваьлар цигга. Коммунистий къамаьлаш хьинаре а гIулакхах дог лазаш а да, аьнна ма хийтарий шийна-м, аьлар цо. Кхаж тессачул тIехьагIа хиннар Iа дIакхайкадича, тIоараш мел дIаьхдаь дийттар цар.

— Дийттар, шоашка деттийтандаь. Хоза хета аьннад мот хьона, ше жожагIатара хьашк а дахьаргдар яьхачунга, ше а дахьаргдар из-м, хьа санна цига из хьакховдаде даьвоша валаре. Вай дар из деррига хилийтараш! — курра ший дег тIа кулг дихьар Азамова. — Iа шоаш мелбойя, юхь-духьала бела а къежаш тIехьашка гIолла кIал хий даьнна корадойтаргда наха. Сога ладувгIаш хила хьо, кIант! Коа тIарча оалхазарий ферме хила кхоаваьвий хьо?

— Селхан хилар сои зоотехниии. Цхьацца хIамаш тIагIоллара теркалдир, — ладийгIа, шийцарчоа кIирвенна бIарахьежар Султанов. — ГIулакхаш башха лерттIа долчоа тара дац цига. Цкъа мукъа а лаьрххIа шаккхе вахача бакъахьа хила мег вай шиъ цигахьа.

ЦIаьхха цхьа тамашийна пределар директора бIарахьажар. Сатем байна, дIа-са а кхувсалуш. ГIанда тIа Iер дIа-юха хьайра.

— Котамаш йолчара лоарзагIдаьннар-м дикача хохий берхIалла а Iетта, гIоI кхаьллачахь чаме дерзаргдар, Зайнди. Цунна хьай са ма даа Iа.

— Ай, москалаш я цигара яраш-м, Решид, — ши-шийца велакъежар партком.

— Яле, хIаьта, гIоI алссамагIа а хургъя, са чаьчанхо... Хьа а лаьца. Зайнде белаж хьокхайир Решид Тарамовича. Делкъал тIехьагIа салларaш леладечахьа ваха дага ва ше, аьлар Султанова. Адаба шийца а ийца.

— Со кхоавой, цо ше ма аллара, гIулакхех хьалвикъа вола из Адаба а па хьевещ, — аьлар Азамова. — цхьана гIоргва вай шиъ салларaш леладеча мишта-фу да хьажа. Вицвенна цун из нийслой а, цкъаза дукха шийна ловр деш хул вай из халкъа тIахьожама керда хьаким. Ший гIулакх долча а доацача а чугIерт. Цу тайпарча наха доагIаш да-кх из, теша, амма тIахьожам боацаш ма бита, яхар. Шоашка дари доацари къоастаде уж IомабалиЙта. Хоададеш, тедаш-м воагIар со цун хир. ХIанз денз дIахо цхьана дергда вай из. Из цхьан кога тIа далийтар духьа. Керттера агроном воалаве хьажа хьо вай шиннеца уж салларaш леладеча. Цул а гIойленагIа хила мег хьона вайна инженер Нажаев. Хьона ховш хилийтар духьа ма яхий аз из. Хьай аьттув боаллар де. Кхийна дий хьона Нажаев вовза?

— ХIаа, пхьа кIеззига, — корта лостабир Султанова. — Из вовзаш бараша вувцарах.

— ХIаа, хIаьта... — кхетаде хала долаш дIа-са хьежар Решид. — Амма, живарий, Зайнди, нахах бедда бодача саьно аьннад, оалаш дар дици ма делахь. Цунна а дайна, дагадеххача ца аьлча, дош мичад-кх цхьаккха хIама. Самардийнахьа дарий из... ХIаа, Iа цхьа чIоаггIа къамаьл даь, вай производственни совещанера арадаьлча, хьо цхьаннахьа ваха, аьнна дIакъаьстар. Дика да, цхьанне а хьога аланза дола из хьона па хеза. Шин-шегIа—а, шортта йоах Адаба: «Чакхдаьлар мотт сона, кIантий. уж кхорзалургдоана фуаш вай бага дар...». Вож дараш-м аз лархIа а лархIац. Хьо кхеташ хилчахьа.

— Бакъ, даьра, лийнав,— аьлар Султанова. — БагагIа деча къамаьлацен каьхаташ тIен деш ма хиннадий вай-м дункха хIамаш, Решид Тарамович.

Совхоза директор шийна Адаба гоамве воаллалга дIа а даькха, хоза а говза а бакъахьа дерзадир цо лаьрххIа хьожжадаь дийцар.

— Ов-вай, — аьлар, хетаргахьа, Зайнде аьннар дIатIа ца ийцача Азамова, нита тIа ца кулг а дуллаш. — Укх чу цу саго вохкавеш латт со, топ а тур а ца тохаш. Индустриальни хьисапе хьажкIаш дIайийта шийга, яхаш тIехьара дIа а ца воалаш, дIайийнай цо уж. Царех хьахургдар халехьа, хIанз бригадаца цхьана арендни подряда тIа вала кийчлуш ва, йоах из. Хьахьоаха-м даьдац. ВоагIаргхургва-кх из.

— Ай, дика да-кх тIаккха, Решид Тарамович, — гIад а ваха, веррига а велакъежар парткома секретарь...

НиI тохар е пурам дехар доацаш, хийцца чуяьннача, ший сесагагахьа дIахьежжача висар, цхьа хIама ала ваьлла Азамов, шийца Iеш вар теркал а ваь.

— Хьажал, — мара хьагарга а ена, ши кулг дIа-са доаржадир Совдата. — Вай игзам (экзамен) дIаяла, аьнна ГIалийтIа ваха воI, милице ва-кх сийсара денз.

Цкъа цец- амагIа ваьнна, хьалъуранкххар совхоза директор. ТIаккха таккхалча вагIа Султанов зийра цо. ТIаккха, кхы де хIама а доацаш, иккхар, лувсакх санна.

Да ма хьакха цун! — корта оагабир Решида. — ДаьллахьиЙ ма хьувзаву-кх, ма кIордаваьв-кх сона из воI, Iовдал. Ер болх бе витац-кх со оаш массане а.

ЦIаьхха Зайнди бIарга а вайна, бехказа йоал Совдат...

— Вай-и, геттара дIабахаб-кх, боассабеннаб-кх корта.

Дог доацаш, кIажвахха велавелар Азамов. Юхасаца а ца кхеташ.

— ЭхI, ...Маца бар хьа из биза, — ший корта хьа а лаьца, Iохайра мар.

«Еннайилла со даьлаI, хьо а хиннавар укхаза, Зайнди», аьле, ший гIалатах мара хьалхашка бехказа йоал сесаг.

— Бр-м хийра саг вац, къонах. ДIахеца Iа корта,— аьлар Совдата цIендаьга. — Зайнди, шо могаш дий?

— ХIаа, ДIадоахк, Совдат, — хьалгIеттар Султанов. — Харцахьа лел воI?

— Ишта ала а мича юхь со-м цунах. Улица, къонал, юкъмоттигаш, вIашагIкхетараш — дукха да-кх ераш. Дас ма аллара, — дIадерзадир Совдата ший дош.

Сел чIоагIа эгIазваха, ше вола моттиг малагIа я а вицвенна, дорхвенна, хьа импорт, дошо сахьат, аьнна сесага чуварка корагахьара хьавийрза Азамов, ше латтача лоацавенна сецар, дIа дехьа латташ вола парткома секретарь Зайнди Язидович шийна бIаргавайча.

— Араяла, араяла укх чура!... — цхьаккха де хIама доацаш нувра качваха говрабаьрий санна, сесага тIаккхоxкавелар мар.

Цу хьалага Решид дIатIакхачарах дика сакхийна Султанов цу шиннена юкъевахар:

— Совдат ма яла. Ара со варгва. Шоай гIулакхах дагадовла.

— Варгвац. Вай балха тIа да...

Ший моттига дIатIавахар совхоза дерикто.

(ДIахододар хургда).

Къаракъ мелача шийдаьга воIо:
— Мел лела везаргва са, хьо бахьан долаш школана хьалхашка эхь хеташ?!

Циско ший цIендаьга:
— ХIанз а йий мала воде хьо? Хьо веха хуле, оаха цIагIа чувутаргвац хьо!

«...Со ваха дIакхаьчар цу Махьин ловзарга, ялай-ла, ялалай...». (Илли).

Х.-Б. ИСРАИЛОВА сурташ.

Сакъердаме дувцараш

БЕГАШ БИЧА А

— Фу доьра хьа, даьла, цу дIарча гаьн тIа ягIаш йола котам укх са белаж тIа IотIа а хайта, из сога хьалацийтача? Цох нийсса ах сайна юаргъяр аз, хIаьта вож ах хьа духьа сагIийна дIалургъяр! — аьнна хиннад цхьан дийнахьа геттара мецвеннача Цагена.

ХIаьта вIалла дIа-юха а ца хьовш, гударг санна ший метте вагIача Цагена белаж тIа кастта ена IотIахайнай акха котам.

— Аьъ, ма атта Iехалургволаш хиннав хьо, даьла!— аьнна, велакъежав тIаккха Цаген, хьалкхайда из котам хьа а лаьца.

Ишта дага а доацаш ший каяларах геттара гIозваьнна Цаген кхы дIа-юха хьалехьа, цIаьхха цун бера а яьнна гIетта дIаяхай акха котам.

Цох йиш ехача Цагена яьхад:

— Бегаш бича а эгIазгIоргволаш ма хиннавий хьо-м, даьла!

ЦАГЕНА МЕРАЖ

— Из цIазапIелг тIабиллал мара йоаца хьай мераж терсмалий тур санна йолча укх са меражах а етташ, новкъост, укх са меража сий доаде ма гIорталахь, воше,— яьхад Цагена.

ПХОАРА ЙИЛБАЗ

ТерсагIо волча къьнача шин доамарочоа дото сахьат корадаьд новкъара. Цул хьалхагIа вIалла а сахьат бIаргадовнза хиннаб уж.

— Эппаз да ер, — аьнад цхьанне.

— Дац! Йилбаз да ер, — чIоагIдаьд вокхо, — сахьато деча «зигзиг» яхача татага ла а дийгIа.

— Даьлара хила а ма хиннад йилбаз, — тийшав эппаз да яьхар а сахьатага ладийгIача.

— Даьла духьа дуврга вай ер. — соцадаьд шинне а.

— Кхера тIа теха дохадича, чура дIаараьнна оатхалаш бIаргаяйча яьхад аккхар: «Пхоара а долаш-м даьлара хиннад йилбаз».

IИНДАРГIА

БIаьстен юкъе паггахьа мара доагIаш доаца сийрда хоза ди хиннад из. Ший дегIацарча низои, лакхара хьежача беркатерча малхон, гонахьарча хозача Iаламои геттара дог гIоздаьккха новкъа ваьнна водаш хиннав цхьа зIамига саг. Из ваххахача, кхаьч - кхаьччача кхоачаш, ца даьр-даьр деш, вIалла цуннен шийнен юкъ ца йолийташ, цIаккха а цунна тIехьара ца доалаш лелаш хиннад цун IиндаргIа.

— Даьллахь, IиндаргIа, фуд-хьогI Iа леладер, тахан сарралца. сона тIехьа даьнна-м ма лелий хьо? — хьаьттад зIамигача саго.

— ВанагIа хьайна хаций хьона, — цIаккха а, цхьанна хIамо а, халоно а балано а дохадергдоаца доттагIал хьоца лаьца со лелалга! — аьннад вокхо.

Циггача из гучадаккхара хьокхаш санна, цIаьхха коача бирса мух хьекхаб. Деррига дуне а, лаьтта а баьддерзадеш, сигалара малх дIакъайлабоаккхаш тIаенай Iаьржа морхаш, бий мо дола догIан тIадамаш IотIалега доладеннад лаьтта. Циггача вIалла улув хиннадий а ца ховш, дайна дIадаьннад IиндаргIа.

— Хьо санна болча доттагIех лораволва со! — яьхад зIамигача саго

БIАЬСТИ— ХОЗА ХА

Чакхбоалаш латт бIаьстан хьалхара бутт — март. Хоза латт ха. Деноош малх хьежаш а дIайха а ух, бийсаш шийлен йийкхан хул. ДукхагIа нах хул города улицашка, майдашка, скверашка, паркашка. Къаьстта дукха хул бераши боккхий нахи. БIаьсти царна эггара дукхагIъеза а дега тоам бу а ха я. Къоаной цхьаннахьа вIашагIа а кхийтта, цхьаьца дувцаш, ловзаш доахкача берашка бIарг а кхоабаш, къона шераш дагалувцаш латташ хул. Дувцар керттерча дакъе вай обществе хулача эргалонех, пресса, радио, телевидене материалехи передачехи да. БIаьстено иразе даьд цар къамаьлаш, цIеньяй уйлаш, маьженашка низ болийтаб.

Сомавоаллашe хьадийллача кора форточках хьахоз тайп - тайпарча оалхазарий йилеш, шокарч, гIоза «къамаьлаш». «БIаьсти кхаьчай! —- йоах цар. — Фу дебаде деза ха хьатIакхаьчай». Оалхазарий мотт шоаш кхетабеш санна, лерг дилла ладувтI царга наха. Зовнеча ашараша самукъадоах цар.

Балхаш кхехкаш да колхозийн совхозийн кхашка. Боала тIехьа боал тоссаш йода нух тIехьадийза низ бола трактор, цунна тIехь-тIехьа йоагIа селяка. Ялати доакъара культураши сихагIа дIаера оарцагIбаьннаб нах. Хаоттама хала хиннача дIаяхача гуйрийна ца деш дисар чакхдаккха гIерт уж. Фу аргда царга, дага мел латтар кхоачашде кайила шун, аьнна, ловца ца баьккхача.

Малх тIакхоачача моттиге дегIача гIада тIа а хайна, чIенга кIал Iаса а гIортаяь, вагIа цхьа ха яха саг. Сомайоалаш латтача баьцовгIашка хьеж цун бIаргаш. Кастта зиза теха дIаоттаргъя уж, мух ловзаргба цар баьццарча гIанашца.

Иразе ха я бIаьсти.

М. ЭРЗИЕВ.

Редактор
О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

СПОРТ

УНАХЦIЕНОН ХЬАСТ

Массехк шу да Грозне городской культурно - спортивни комплекс вIашагIъелла. Къахьегамхошта коммунистически кхетам балара, къахьегамхоша, бераша а кагирхоша а салоIилга вIаштIехьдаккхара шоай низаш вIашагIтехад культурно-сердалон, физкультурно - спортивни а кхыча а организацеша, учрежденеша. Цига болх беш я любительски объединенеш, клубаш, художественни самодеятельность, спортивни секцеш, кхыяраш. Тахан физкультура 335 коллективе занятеш еш а шоай унахцIено тоаеш а ва 170 эзар гаргга саг, 32 эзар саг спортсменразрядник ва.

ТЕЛЕВИДЕНИ

30 МАРТ

ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — «Диалог». Фильм-концерт.
9.45 — «Жили-были...» яхача документальни фильма премьера.
10.30 — «Большой секрет для маленькой компании», «Верните Ренса» яха мультфильмаш.
11.00, 15.30, 16.45 — «Кердадараш».
11.10 — Берий сахьат. Английски мотт — бераштa.
12.10 — «Душа и песнь твоя» яха фильм-концерт.
15.40 — «У всех таланты» яха художественни фильм. (ЧССР, 1986 шу). (Духхьашха).
16.50 — Мехка телестудей документальни фильмай премьера. «Бой доаца край», (Иркутск). «Дигоре лоамашка». (г. Орджоникидзе).
17.30 — «...Ялхайтта шу даланзем боинхагIен».
18.15 — «Халкъа кхоллам».
18.45 — «Тахан дунен тIа».
19.05 — «Предприяте арендагIа». «ПяргалеI» яхача Каунасски призводственни объединене балхах.
19.35 — Кинорежиссера Х. Нарлиева фильмаш. «Джамала га». (Духхьашха).
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Музыка в эфире». Перерыве (22.50) — «Тахан дунен тIа».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Берий сеанс. «Горизонт». Киноальманах.
8.50 — Испански мотт. Iомабу 1-ра шу.
9.20 — Фильм — бераштa. «Йокиха приключени». 1-ра сери.
10.35 — Крымски татарий ашараши иллеши дIалоих «Карамфиль» ансамбла.
10.35 — Испански мотт. Iомабу 2-гIа шу.
11.25 — «Графиня де Монсоро» яха художественни фильм. «Ночь шута» яха 3-гIа сери.
12.20 — ЧIондарг дIалоих Дунен халкъашта юкъерча конкурсий лауреата. В. Репина.
13.05, 23.40 — «Кердадараш».
13.10 — «Цхьа дезал хила йиш я вай». Советско-американски берий телешоу.
14.40 — «РасписанегIа йоаца урокаш». Документальни фильм.
15.00 — Футбол. Советски Союза Турпала А. Д. Нодиса цIерагIа Ерригсоюзни кхелетарий турнир.
17.35 — «Кердадараш» (гIалгIай меттала).
17.40 — «БАМ — фанфараш сайцача». Документальни фильм.
18.00 — «Бакъдолчун позице тIера» (нохчий меттала). Прямой передача. Телефонаш: 2-26-68, 2-93-92, 2-01-65.
18.50 — Киножурнал.
19.00 — «Нохч - ГIалгIайче».
19.15 — Футбол. СССР чемпионат. «Торпедо» — «Динамо» (Тбилиси). 1-ра тайм.
20.00 — «Бийса даьхьала хийла шун, бераш!». «Переход».
20.15 — Футбол. СССР чемпионат. «Торпедо» — «Динамо» (Тбилиси). 2-гIа тайм.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Графиня де Монсоро» яха художественни фильм. «Рухнувшие планы» яха 4-гIен «Лотарингские дрозды» яха 5-гIен сереш.

31 МАРТ

ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
15.30, 16.55 — «Кердадараш».
15.45 — «Неисправимая фантазерка» яха художественни фильм. (ГДР, 1976 шу). (Духхьашха).
17.00 — «Храните песни свои» яха Минскера передача.
17.30 — «Посевная техника XII пятилетки» яхача документальни фильма премьера.
17.50 — Поэзе миноташ.
18.00 — Бераштен кхелетараштен долча телевиденен кинон фильмай Дунен халкъашта юкъера 1-ра фестиваль дIакъовларах йола репортаж. Кагирхой Дворецера трансляци.
19.15 — «Тахан дунен тIа».
19.35 — «Философски беседаш». Саги обществои.
20.20 — Дунен халкъий кхоллам.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Позици». Телезрителий письмошта дола жоп.
22.55 — «Это было... было...» яха передача.

II ПРОГРАММА

8.25 — Фильм — бераштa. «Йокиха приключени». 2-гIа сери.
10.45 — Английски мотт. Iомабу 1-ра шу.
11.15 — «Графиня де Монсоро» яха художественни фильм. «Рухнувшие планы» 4-гIен. «Лотарингские дрозды» яха 5-гIен сереш.
17.00 — Кинопрограмма.
17.45 — «Кердадараш» (нохчий меттала).
17.50 — «Не с первого взгляда» яха телефильм.
18.10 — «Мукъача сахьаташка».
18.50 — «Оаша тхога яздадар».
19.20 — «Милая роща» яха телефильм.
19.30 — «Информационно-музыкальни программа».
20.00 — «Бийса даьхьала хийла шун, бераш!» «Библиотека».
20.15 — ЗIамига концерт.
20.30 — Ритмически гимнастика.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Графиня де Монсоро». яха художественни фильм. «Папоротники Меридора» яха 6-гIен «Западня» яха 7-гIен сереш.
23.50 — «Кердадараш».

РАДИО

30 МАРТ, ЕРА

7.45 Передачай программа. Музыка.
7.50 — 8.00 Сихдалара баргал етташ. Хаоттам.
8.15 Передачай программа. Музыка.
8.30 — 9.00 «Ашарий дунен тIа» яхача циклера передача.
11.15 КПСС ЦК мартовски (1989 ш.) Пленума решенеш — вахаре! «Юртарча коммунистий декхараш» (нохчий меттала).
11.30 Музыка.
11.45 — 12.00 «Бехктокхама дефицит» (гIалгIай меттала).
15.15 — 15.30 «Юртара вахар» (гIалгIай меттала).
17.15 Передачай программа. Хаоттам.
17.16 Музыка.
17.30 Iилманхо-лор. Медицински Iилмай кандидатах Х. Аушевх йола очерк (гIалгIай меттала).
17.45 Инициатива гойта кийча хилар. Репортаж.
18.00 Керда хоамаш.
18.30 Хоамаш.
18.40 — 19.00 Музыка.

31 МАРТ, ПIАЬРАСКА

7.45 Передачай программа. Музыка.
7.50 — 8.00 «Юртара Iуйренаш». Хаоттам.
8.15 Передачай программа. Музыка.
8.19 Республикански газетий обзор.
8.30 «МалагIча колхозе» яхача С. Чахкиева водевила радиоинсценировка. (Юха) (гIалгIай меттала).
8.45 — 9.00 Музыка.
11.15 — 12.00 Со иллеца венав шо долча.
15.15 — 15.30 Кулгалду къахьегама коллектива совета (гIалгIай меттала).
17.15 Передачай программа. Хаоттам.
17.16 ГIишлонхой гIулакхаш. Корреспонденци.
17.31 «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
17.46 ДоттагIлен концерт
18.00 Керда хоамаш.
18.30 Хоамаш.
18.40 — 19.00 Музыка.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместитела — 2-85-07; бехктокхама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-53-12, промышленностен транспортен — 2-75-81, 2-65-01; юрта боахама — 2-47-84, 2-90-66: культура — 2-64-75 2-75-78; кисьмой — 2-85-64; машинописни бюро — 2-89-51; корректорски — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-53-12, 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-75-81, 2-65-01; сельского хозяйства — 2-90-66, 2-47-84; культуры — 2-64-75, 2-75-78; писем — 2-85-64; машинописное бюро — 2-89-51; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувлшинареи ереи. шоаттеи деношка

СФ02090. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1157.